

I N G R I D A P O V I L A I T I E N Ė

**MIESTOVAIZDŽIO
IDENTITETO
VERTINIMAS IR
MODELIAVIMAS**

D A K T A R O D I S E R T A C I J O S
S A N T R A U K A

H U M A N I T A R I N I A I
M O K S L A I , M E N O T Y R A
(H 0 0 3)

K a u n a s
2 0 2 1

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

INGRIDA POVILAITIENĖ

**MIESTOVAIZDŽIO IDENTITETO VERTINIMAS IR
MODELIAVIMAS**

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, Menotyra (H003)

2021, Kaunas

Disertacija rengta 2014-2020 metais Kauno technologijos universiteto Statybos ir architektūros fakultete, Statybos ir architektūros kompetencijų centre.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Jūratė KAMIČAITYTĖ (Kauno technologijos universitetas, technologiniai mokslai, aplinkos inžinerija, T 004).

Redagavo: Rozita Znamenskaitė (leidykla „Technologija“).

Menotyros mokslo krypties disertacijos gynimo taryba:

Doc. dr. Vaidas PETRULIS (Kauno technologijos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra, H 003) – **pirmininkas**;

Doc. dr. Indrė GRAŽULEVIČIŪTĖ - VILENIŠKĖ (Kauno technologijos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra, H 003);

Doc. dr. Tomas GRUNSKIS (Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra, H 003);

Prof. dr. Gintaras STAUSKIS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra, H 003);

Prof. dr. Sandra TREIJA (Rygos technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra, H 003).

Disertacija bus ginama viešame menotyros mokslo krypties disertacijos gynimo tarybos posėdyje 2021 m. liepos 2 d. 10 val. Kauno technologijos universiteto Disertacijų gynimo salėje.

Adresas: K. Donelaičio g. 73-403, 44249 Kaunas, Lietuva.

Tel. (370) 37 300 042; faks. (370) 37 324 144; el. paštas doktorantura@ktu.lt.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2021 m. birželio 2 d.

Su disertacija galima susipažinti internetinėje svetainėje <http://ktu.edu> ir Kauno technologijos universiteto bibliotekoje (K. Donelaičio g. 20, 44239 Kaunas).

IVADAS

Temos aktualumas

Disertacijoje nagrinėjamos temos aktualumą lemia tokie veiksniai.

Urbanizacija ir žmogaus vietos paieškos. Šiandien daugiau nei pusė pasaulio populiacijos gyvena urbanizuotose teritorijose ir prognozuojama, kad šis skaičius tik didės (UN, 2018). Kadangi nuo gyvenamosios aplinkos kokybės priklauso gyvenimo kokybė apskritai, tai vis aktualesnis tampa ir poreikis rasti optimaliausią būdą mūsų miestams vystyti. Turint omenyje, kad darnus miestų planavimas ir projektavimas turėtų apimti ne tik aplinkosauginius, ekonominius, bet ir sociokultūrinius bei estetinius urbanistinės aplinkos aspektus (*Commission of the European Communities, 2004; Council of European Union, 2006; Leipzig Charter, 2007; Manifesto for a New Urbanity, 2008*), būtina įvertinti vizualiųjų miesto savybių, apibrėžiančių identiteto jausmą ir stiprinančių socialumą, svarbą.

Globalizacija ir unikalumo paieškos. Ekonominė integracija, prekių, žmonių ir idėjų mainai vyksta jau nuo seno, ir visa tai ilgainiui vienaip ar kitaip formuoja, keičia tradicinį gyvenimo būdą. Nors globalizacija nėra naujas reiškinys, tačiau šiandien nerimą kelia jos tempas ir intensyvumas (Naerssen, 2001). Dėl beatodairiško globalių tendencijų perėmimo, pasaulio miestai susiduria su realia grėsme prarasti savo identitetą (tokia pati gatvių struktūra, ta pati beveidė architektūra ir tas pats gyvenimo būdas, nesvarbu, kurioje pasaulio vietoje beatsidurtum). Tokioje situacijoje žmonės labiau nei bet kada ieško to, kas unikalų, kitonišką ir turi svaresnę vertę. Todėl savitas vietovės charakteris, išskirtiniai pastatai ir kiti unikalūs elementai yra nepaprastai svarbūs šiandieniniam konkurencingam miestui.

Nuolatinė kaita ir stabilumo paieškos. Visa keičiasi – ir miestai nėra išimtis. Nuo neatmenamų laikų žmonės modifikavo aplinką, kad ją pritaikytų savo poreikiams, ir tai nesibaigiantis procesas, nes poreikiai taip pat nuolat keičiasi. Visgi, nepaisant nuolatinės kaitos, gyvenamosios vietovės „turėtų informuoti mus ne tik apie tai, kur mes esame geografiškai, bet taip pat – kur esame kultūriškai“ (Kunstler, 2004). Kažkas turi išlikti, būti stabilu. Dėl to susirūpinta jau XX a. vid. – tai naujos europinės paveldosaugos etapas – istorinių miestų vertinimo ir jų apsaugos laikotarpis. Visgi, kaip pabrėžė Tung (2001), ne tik miesto savitumo išsaugojimas, bet ir miesto plėtra yra svarbios urbanistikos problemos. Turime ne tik saugoti, kas jau yra, bet ir žinoti, kaip kurti tai, kas turėtų vertę ateityje. Čia itin svarbi metodika, kuri leistų vertinti ir modeliuoti tokį miestovaizdį, kad jis, anot Daniulaičio (2003), „jausmiškai suvoktas ir estetiškai išgyventas formuotų visuomenės savimonę, jos elgsenos stereotipus, kurtų filotopines vertes ir palaikytų tautos identitetą“.

Tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – miestovaizdžio identiteto suvokimo kaip sudėtingo, tarpdisciplininio reiškinių, tiek subjektyvių, tiek objektyvių aspektų konstrukto, įvirtinimas ir jo visapusiško vertinimo bei modeliavimo metodikos sukūrimas.

Tyrimo uždaviniai:

- apžvelgti susijusią mokslinę literatūrą, galiojančią teisinę bazę ir praktinę patirtį Lietuvoje bei užsienyje, siekiant suprasti esamą žinių apie miestovaizdžio identitetą lygį ir nusistatyti tyrimo kryptį;
- apibrėžti tarpdisciplininį miestovaizdžio identiteto reiškinį, išgryninti jo sampratą ir nustatyti jam būdingas koncepcijas, jų dimensijas/atributus;
- apžvelgti holistinio miestovaizdžio identiteto vertinimui ir modeliavimui tinkamas teorijas, atkreipiant dėmesį į subjektyvius ir objektyvius jo aspektus;
- suformuluoti holistinio miestovaizdžio identiteto įvertinimo ir modeliavimo teorinį pagrindą (hipotetinių modelių);
- išbandyti siūlomos teorinės sistemos pagrįstumą, įvertinant skirtingus miestovaizdžio identiteto koncepcijų atributus konkrečiam Kauno miesto atvejui;
- apibendrinti ir sistemingai palyginti skirtingų holistinio miestovaizdžio identiteto analizės rezultatus, atskleisti rezultatams įtakos turinčius veiksnius ir padaryti išvadas;
- remiantis anksčiau padarytomis išvadomis, parengti pasiūlymus/gaires miesto vystymui, kuriuose būtų atsižvelgiama ir į miestovaizdžio identiteto klausimus.

Tyrimo objektas

Tyrimų objektas plačiąja prasme yra miestovaizdžio identitetas – dinaminė požymių visuma, kuri leidžia išskirti objektą iš kitų (unikalumas), bet taip pat ir požymių visuma, kuri leidžia objektą priskirti tam tikrai grupei (tapatumas). *Tyrimų objektas siaurąja prasme yra holistinis Kauno miestovaizdžio identitetas*. Be to, kad yra antras pagal dydį Lietuvos miestas, svarbus kultūros, technologijų, mokslo ir pramonės centras, Kaunas taip pat pasižymi miesto audinio turtingumu, kompleksiskumu ir įvairove, todėl jis labai tinka kaip atvejo tyrimas siekiant parengti ir išbandyti miestovaizdžio identiteto vertinimo ir modeliavimo metodiką.

Temos iširtumas

Turint omenyje temos aktualumą, nenuostabu, kad daugelis Vakarų filosofų, architektūros teoretikų, kritikų ir praktikų tam tikru mastu nagrinėjo miesto estetikos ir savitumo klausimus (Alexander, Ishikawa, ir Silverstein, 1977; Cullen, 1961; Jacobs, 1961; Lynch, 1960; Mumford, 1961; Nasar, 1998; Norberg-Schulz, 1980; Sepe, 2013; Thwaites ir Simkins, 2007; Tung, 2001; ir kt.). Lietuvių autoriai taip pat nagrinėjo urbanistinės struktūros savitumo, būdingų urbanistinių elementų savybes bei jų tarpusavio ryšių klausimus (Bardauskienė, 2008; Daunora,

Kirvaitienė ir Vyšniūnas, 2004; Grunskis, 2005; Jakaitis, 2005; Jurkštas, 1977, 1994; Mačiulis, 2006; Petrušonis, 2004, 2012, 2015; Rubavičius, 2005; Vanagas, 1996, 2006; Zaleckis, Kamičaitytė-Virbašienė ir Ramanauskas, 2014). Visi šie darbai, nors ir ne visada tiesiogiai, turėjo didelę reikšmę šiuo dieninio miesto supratimui ir suvokimui, kokia svarbi miesto aplinkos kokybė bendrai gerovei, įvertinant neišvengiamą aplinkos ir žmogaus ryšį.

Tačiau, nors ir atrodo jau daug padaryta, minėtų autorių darbuose pasigendama vieningos miestovaizdžio identiteto reiškinio sampratos, skiriasi terminologija (vartojamos skirtingos sąvokos arba tos pačios apibrėžiamos vis kitaip). Visuotinai priimtos sampratos nebuvimas lemia ir paties reiškinio vertinimo metodinius keblumus. Trūksta aiškių kriterijų bei rodiklių, kurie leistų ne tik įvertinti esamą miestovaizdžio identiteto situaciją, bet ir sudarytų sąlygas savitos aplinkos kūrimo priemonių paieškoms.

Tai tarpdisciplininiai klausimai, kurių atsakymai slypi ne tik architektūros, urbanistikos ar teritorijų planavimo, bet ir aplinkos psichologijos, kultūrologijos, sociologijos, filosofijos, semiotikos, ekologijos, geografijos ir kt. srityse. Todėl, nagrinėjant miestovaizdžio identitetą, svarbu išlaikyti platesnį akiratį, vertinant ne tik apčiuopiamus, bet ir neapčiuopiamus – psichologinius aplinkos aspektus, kuriems dažnu atveju architektūros ir urbanistikos praktikoje vis dar skiriama nepakankamai dėmesio.

Metodika

Disertacijos tema yra tarpdisciplininė, todėl darbe sujungiami įvairių mokslo sričių informacija ir metodai, susiję su tyrimo tematika. Pagal skirtingus tyrimo etapus buvo taikomi šie metodai:

- aktualios literatūros, nagrinėjančios miestovaizdį, miestovaizdžio identitetą, miesto plėtrą, paveldo išsaugojimą, aplinkos psichologiją, pageidaujamą aplinką, vizualųjį estetinį vertinimą ir pan., atranka, apžvalga ir analizė;
- lyginamoji esamos patirties vertinimas ir modeliuojant miestovaizdžio identitetą analizė; skirtingų požiūrių apibendrinimas į darnią, nuoseklią ir hierarchiškai pagrįstą teorinę sistemą;
- vietos jausmo nustatymo metodikos (Shamai, 1991; Shamai ir Ilatov, 2005) pritaikytos kaip pagrindas sudaryti pusiau struktūruotam gyventojų interviu, kuris padėjo atskleisti holistinio miestovaizdžio identiteto vietos jausmo koncepciją ir ją lemiančius veiksniai; statistiniai metodai buvo taikomi analizuoti surinktiems kiekybiniais duomenimis (vidurkio reikšmės, standartiniai nuokrypiai, mediana ir kt.); atvirų klausimų atsakymams atlikta kokybinė turinio analizė ir kodavimas;
- aplinkos psichologijos, kraštovaizdžio geografijos ir kitų sričių literatūros apžvalga (Gibson, 1950, 1966; Hostetter, 2016; Lewis, 1976; Rapoport, 1977; Relph, 1976; Wylie, 2007, ir kt.) atlikta siekiant sudaryti modelį, atspindintį vietos prasmės formavimąsi ir interpretavimą; remiantis semiotikos teorijomis (Cole,

1998; Zaleckis *et al.*, 2014) atliktas kultūrinio teksto simbolių identifikavimas Kaune ir ekspertinis šių simbolių vertinimas per vietos prasmės dimensijų prizmę;

- pavienių urbanistinės struktūros elementų, apibrėžiančių Kauno miestovaizdį, identifikavimas buvo pagrįstas patirtinio kraštovaizdžio (Thwaites ir Simkins, 2007) ir miesto vaizdo (Lynch, 1960) teorijų metodikomis, taip pat atsižvelgiant į ekspertų nuomonę, doktorantės atlikto pusiau struktūruoto gyventojų interviu rezultatus ir esamą miesto urbanistinių elementų apsaugos statusą;

- tradicinė miesto morfologijos analizė, pasitelkiant „ArcGIS“ programinės įrangos galimybes (tokius įrankius kaip „Spatial Analyst“, „Spatial Statistics“ ir kt.), buvo atlikta siekiant atskleisti urbanistinės struktūros elementų sistemų požymius;

- fraktalų teorija (Batty ir Longley, 1994; Cooper, 2003; Cooper ir Oskrochi, 2008; Ostwald, 2013; Ostwald *et al.*, 2008, ir kt.) buvo pasirinkta atskleisti Kauno miesto gatvėvaizdžių ir panoraminių vaizdų kompleksiskumą. Analizė atlikta naudojant „Fractal Analysis System“ (NARO) programinę įrangą.

- visi tyrimų duomenys buvo saugomi, apdorojami ir analizuojami naudojant „ArcGIS“ programinę įrangą.

Naujumas ir praktinė svarba

Metodinis naujumas. Pasaulinių ir vietinių urbanistinio vystymo tendencijų kontekste išsamiai ir tarpdiscipliniškai išnagrinėtas daugialypis miestovaizdžio identiteto reiškinys, atkreipiant ypatingą dėmesį į kultūrinių ir psichologinių aspektų reikšmę. Pasiūlyta metodika holistinio miestovaizdžio vertinimui bei modeliavimui, greta tradicinių tyrimo metodų pasitelkiant ir geografinės informacinės sistemas (GIS) duomenų kaupimui, apdorojimui bei pavaizdavimui.

Rezultatų naujumas. Suformuota ir pagrįsta holistinio miestovaizdžio identiteto sąvoka ir samprata, leidžianti metodiškai susieti tiek subjektyvius, tiek objektyvius aplinkos identiteto aspektus bei jų dimensijas į vientisą, logiškai argumentuotą vertinimo bei modeliavimo sistemą. Atliktas Kauno miestovaizdžio identiteto vertinimas. Išnagrinėti miestovaizdžio identiteto vertinimo rezultatų panaudojimo erdviniam planavimui būdai.

Pritaikomumas. Teoriniai rezultatai (holistinio miestovaizdžio identiteto samprata, jo vertinimo ir modeliavimo metodika, Kauno miesto holistinio miestovaizdžio identiteto nustatymas ir pan.) gali būti naudojami kaip atspirties taškas ateities tyrimams šia tema. Lyginamoji tyrimų rezultatų analizė galima tiek toliau plėtojant šiame darbe autorės pasiūlytą metodiką, tiek pasirinkus kitą.

Tyrimo praktinė nauda yra keleriopa. Visų pirma, esant reikalui, architektai, urbanistai ir atsakingų valdžios institucijų atstovai gali pasitelkti siūlomą metodiką urbanistinio erdvinio planavimo procesuose, norėdami atskleisti tiek holistinio miestovaizdžio identiteto, tiek atskirų jo dedamųjų situaciją konkrečiose urbanistinėse vietovėse (metodika tinkama skirtingo mastelio teritorijoms). Taip

pat ši metodika gali būti pritaikoma stebėti ir modeliuoti miestovaizdžio identiteto pokyčiams laike. Maža to, šis tyrimas gali būti pagrindas urbanizuotų teritorijų planavimo reguliavimui tobulinti teisiniame lygmenyje, siekiant užtikrinti darnų vystymąsi, atsižvelgiant ir į miestovaizdžio identiteto išsaugojimą bei gerinimą.

Gynimo objektas

- Holistinio miestovaizdžio identiteto samprata;
- miestovaizdžio identiteto vertinimo ir modeliavimo metodika;
- Kauno miesto holistinio miestovaizdžio identiteto bruožų išaiškinimas;
- urbanistinio vystymo gairės atsižvelgiant į miestovaizdžio identitetą.

Svarbiausios sąvokos ir jų apibrėžimai

Miestas (angl. *city*) yra daug daugiau nei fizinė gyvenvietė; tai sudėtingas reiškinys, apimantis žmones, socialinius, ekonominius, ekologinius ir kultūrinius ryšius.

Miestovaizdis (angl. *cityscape*). Literatūroje miestovaizdžio samprata yra dvejopa: geografinė (miestovaizdis kaip kraštovaizdžio tipas su visais gamtiniais ir antropogeniniais komponentais ir jų tarpusavio ryšiais, energijos, medžiagų, informacijos srautais) ir architektūrinė (miestovaizdis kaip vaizdas (angl. *view*) arba išvaizda (angl. *appearance*), miesto fizinė išraiška, galinti atspindėti net ir neapčiuopiamus mieste vykstančius procesus. Turint omenyje, kad architektai ir miestų planuotojai savo veikloje dažniausiai sprendžia būtent fizinės miesto aplinkos problemas, architektūrinė miestovaizdžio samprata pasirinkta kaip tinkamiausia šiam tyrimui.

Miesto įvaizdis (angl. *image of the city*) – individuali nuomonė apie miestą, kuri gali būti nulemta ne tik paties miestovaizdžio, bet ir miesto reprezentavimo knygoje, filmuose, socialinėje žiniasklaidoje ir kt.

Bendras mentalinis miesto įvaizdis (angl. *overall mental image of the city*) – atskirų miesto įvaizdžių konsensusas.

Identitetas (angl. *identity*) – nuolatinių ir laikinųjų objekto atributų rinkinys.

Subjektyvus identitetas (angl. *subjective identity*) – yra objekto įsivaizduojama esybė, apimanti interpretacijas, nuomones, jausmus apie objektą.

Objektyvus identitetas (angl. *objective identity*) – yra nešališka objekto esybė, tam tikrų realių faktų apie objektą rinkinys.

Miestovaizdžio identitetas (angl. *cityscape identity*) – požymių rinkinys, kuris leidžia išskirti miestovaizdį iš kitų (unikalumas), bet taip pat ir požymių rinkinys, kuris leidžia miestovaizdį priskirti tam tikrai grupei (tapatumas).

Holistinis miestovaizdžio identitetas (angl. *holistic cityscape identity*) – subjektyvaus ir objektyvaus miestovaizdžio identitetų sintezė.

Subjektyvus miestovaizdžio identitetas (angl. *subjective cityscape identity*) – tai stebėtojų suvoktas miestovaizdis; todėl jis nulemtas ne tik apčiuopiamos aplinkos fizinių savybių, bet ir psichofiziologinių bei emocinių žmogaus mechanizmų.

Objektyvus miestovaizdžio identitetas (angl. *objective cityscape identity*) – tai nešališkų miestovaizdžio požymių (kitaip tariant, apčiuopiamos aplinkos fizinių savybių ir charakteristikų) rinkinys.

Miestovaizdžio identiteto koncepcijos (angl. *concepts of cityscape identity*) – rinkinys dažniausiai literatūroje pasitaikančių mokslinių požiūrių, tam tikru mastu atskleidžiančių vienus ar kitus vietos identiteto požymius.

Vietos jausmas (angl. *sense of the place*) – koncepcija, atliepanti subjektyvaus miestovaizdžio identiteto aspektus; apimanti žmonėms kylančius jausmus (neigiamus, teigiamus ir neutralius) vietos atžvilgiu.

Vietos prasmė (angl. *meaning of the place*) – koncepcija, nagrinėjanti tiek subjektyvius, tiek objektyvius miestovaizdžio identiteto aspektus; sutelkianti dėmesį į kultūrinę prasmę atspindinčius apčiuopiamos aplinkos elementus, tampančius miesto kultūrinio teksto simboliais.

Pavieniai elementai (angl. *separate elements*) – koncepcija, nagrinėjanti objektyvius miestovaizdžio identiteto aspektus; sutelkianti dėmesį į išskirtinius atskirus miesto struktūros elementus (orientyrus, atviras, žaliąsias erdves ir pan.).

Elementų sistemos (angl. *systems of elements*) – koncepcija, nagrinėjanti objektyvius miestovaizdžio identiteto aspektus; sutelkianti dėmesį į esminius tam tikrų grupių urbanistinių elementų sistemų požymius.

Struktūros visuma (angl. *overall structure*) – koncepcija, nagrinėjanti objektyvius miestovaizdžio identiteto aspektus, akcentuojant miesto urbanistinę struktūrą kaip visumą, o ne atskirų elementų ar jų sistemų sumą.

Miestovaizdžio identiteto vertinimas (angl. *assessment of cityscape identity*) – miestovaizdžio identiteto kiekybės, kokybės, vertės ir reikšmės nustatymas.

Miestovaizdžio identiteto modeliavimas (angl. *modelling of cityscape identity*) – tinkamiausių miestovaizdžio identiteto plėtros krypčių nustatymas remiantis esama būkle, taip pat ir išankstinis planuojamos veiklos galimo poveikio ateities miestovaizdžio identitetui nustatymas.

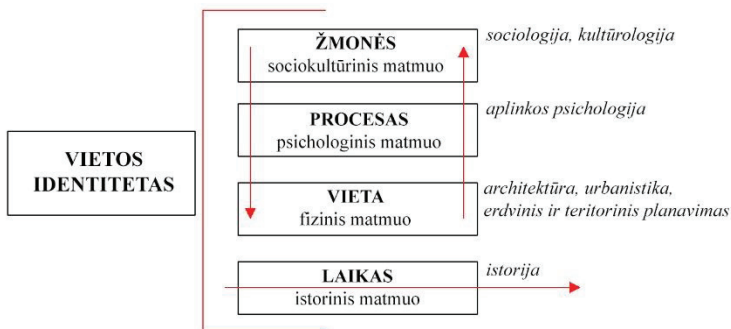
Padėka

Autorė nuoširdžiai dėkoja darbo vadovei prof. dr. Jūratei Kamičaitytei, taip pat savo padalinio kolegoms, doktorantūros komitetui, recenzentams ir visiems, prisidėjusiems prie sėkmingo šios disertacijos baigimo. Taip pat autorė nori padėkoti savo šeimai, ypač Modestui, Erikui ir Vytai, už įvairiapusį palaikymą.

I. DABARTINĖS ŽINIOS APIE MIESTOVAIZDŽIO IDENTITETĄ, JO VERTINIMĄ IR MODELIAVIMĄ

1.1. Moksliniai požiūriai į vietos identitetą ir sąvokų daugialypiškumas

Mokslinėje literatūroje išskiriamos keturios socialinio elgesio reiškinių savybės: **fizinė aplinka**, **žmonės**, **psichologiniai procesai** ir **laikas** (Werner, Brown ir Altman, 2003). Kadangi visas šias savybes savyje talpina ir vietos identitetas, jį taip pat galima apibrėžti ir analizuoti kaip socialinio elgesio reiškinį. Vadinasi, sprendžiant vietos identiteto klausimus, reikia atsižvelgti net tik į fizinius, bet ir į socialinius-kultūrinius, psichologinius bei istorinius aspektus. Nenuostabu, kad įvairių sričių mokslininkai, teoretikai ir praktikai, įskaitant psichologus, sociologus, antropologus, miesto planuotojus, dizainerius, architektus gvildena vietos identiteto klausimus savo darbuose. Jie visi atkreipia dėmesį į tą patį reiškinį, tačiau kiekvienas žiūri per savo susidomėjimo prizmę (vietos reikšmė savęs suvokimui, vieta kaip simbolis, atspindintis visuomenės identitetą, vietos sužadinamos patirtys, vietos suvokimas, fizinės savitos aplinkos savybės ir pan.).

1 pav. Vietos identitetas kaip socialinio elgesio reiškinys. Schema sudaryta autorės

Literatūroje išsiskiria ne tik vietos identiteto tematikos kryptys, bet ir jų nagrinėjimo būdai. Apskritai vertinimas gali būti **kokybinis** arba **kiekybinis**. Vietos identiteto klausimu gana daug kokybinių tyrimų, kuriuos galima sugrupuoti į **teorinius-filosofinius** vietos (Relph, 1976; Tuan, 1977, ir kt.) arba identiteto (Datel ir Dingemans, 1984; Lewis, 1979; Proshansky, 1978, ir kt.) aiškinimus ir vietos **aprašymus** siekiant užfiksuoti jos tapatumą (Buttimer, 1980; Lowenthal, 1975; Lynch, 1960, ir kt.). O štai kiekybiniai tyrimai atliekami tiriant **psichologinius-sociologinius procesus** (Jorgensen ir Stedman, 2001; Lalli, 1992; Low ir Altman, 1992; Shama, 1991; Shama ir Ilatov, 2005; Vaske ir Kobrin, 2001; Williams, Anderson, McDonald ir Patterson, 1995 ir kt.) arba analizuojant

kiekybines paties **urbanistinio audinio charakteristikas** (Cooper, 2005; Daunora *et al.*, 2004; Petrušonis, 2004; Zaleckis ir Kamičaitytė-Virbašienė, 2011, ir kt.).

Mokslinių tyrimų bei literatūros apžvalga atskleidė ir terminologijos spragas. Kiekviena disciplina ir net skirtingi autoriai vietos identitetui apibrėžti vartoja sinonimines sąvokas: vietos pažinimas (angl. *place cognition*), skaitomumas (angl. *legibility*), prisirišimas prie vietos (angl. *place attachment*), priklausomybė nuo vietos (angl. *place dependence*), vietos jausmas (angl. *sense of place*), vietos dvasia (angl. *spirit of place*), vietos charakteris (angl. *character of place*), vietos vaizdas (angl. *image of place*), vietos individualumas (angl. *place individuality*), vietos ypatumas (angl. *place peculiarity*), vietos unikalumas (angl. *place uniqueness*) ir t. t. Ribos tarp šių terminų neaiškios, juose daug bendrų bruožų. Todėl norint nepasimesti būtinas vietos identiteto sampratos ir jos hierarchinės struktūros pagrindimas.

Remiantis literatūros šaltinių analize, matyti tam tikros pirminės įžvalgos. Aplinkos fizinių savybių analizė gali atskleisti **erdvinį/teritorinį identitetą**. Žmonių reakcijų ir jausmų tam tikrai vietai analizė gali atskleisti **emocinį identitetą**. Vietos prasmių ir jų reikšmingumo analizė gali atskleisti **kontekstualų identitetą**. Sujungtos kartu šios analizės leidžia atskleisti **holistinį vietos identitetą**.

1.2. Mietovaizdžio identitetą reglamentuojančių teisės aktų apžvalga

Pasaulinė reguliavimo patirtis – ideologinė strateginė sistema

Šią sistemą sudaro įtakingų tarptautinių ir regioninių organizacijų bei institucijų skirtingais laikotarpiais priimti strateginiai arba ideologiniai dokumentai, nuorodantys siektinus tikslus paveldo tvarkymo, urbanistinės plėtros ir darnaus vystymosi srityse. Šių dokumentų analizė atskleidė keletą esminių tarptautinės minties pokyčių (žr. 2 pav.).

Pirmiausia, keičiantis istoriniam kontekstui išryškėja ir aktualių problemų kaita. Nuo nelegalių kasinėjimų ir neprofesionalios restauracijos visuotinis susirūpinimas perėjo prie industrializacijos keliamų praeities paveldo sunaikinimo ir homogenizacijos problemų. Vėliau intensyviai, tačiau ne visada sėkmingai, beišskant „geresnės gyvenimo kokybės“ išryškėjo dėl šių priežasčių atsiradusios deindustrializacijos ir decentralizacijos problemos. Galiausiai, augant socialinio aspekto reikšmei, vis daugiau tarptautinių strateginių dokumentų pripažino ir didėjančią socialinę, kultūrinę bei erdvinę nelygybę.

Antra, akivaizdu, kad tradicinius vienakrypčius požiūrius pamažu keičia daugialypis ir integralus požiūris. Nuo priešingų išeities taškų (t. y. paveldosaugos ir plėtros) startavusios tarptautinės strategijos juda link darnaus atskirų tikslų subalansavimo ir bendrųjų tikslų išgryninimo. Tiek praeities paveldui reikalinga tam tikra funkcija šiuolaikiniame gyvenime, tiek šiuolaikinio gyvenimo stabilumui reikalingos šaknys iš praeities. Apskritai architektūros ir urbanistikos

bendruomenę – pripažįstama, kad šių jaučiama pagarpa ir prierašumas kultūros vertybėms yra patikimiausias jų išsaugojimo būdas. Pastebimas aiškus poslinkis nuo apčiuopiama kultūros paveldo prie nematerialaus, pasakojimais paremto paveldo bei perėjimas nuo tik vienos kultūros paveldo išaukštinimo prie pagarbos kultūrinei įvairovei.

Be abejo, tarptautinės tendencijos taip pat paveikė ir paveldotvarką. Navickienė (2012) yra išskyrusi keturis etapus, atskleidžiančius skirtingų laikotarpių nuostatas sprendžiant naujos plėtos istoriniame audinyje klausimus: vizualus suderinamumas su istorine aplinka, kontekstualumas ir vietos charakterio paieškos, nenutrūkstama daugialypių modelių evoliucija ir fizinių intervencijų aukštos kokybės rezultatų užtikrinimas per nematerialius dalykus.

Be to, paveldas, kuris kadaise buvo vienos tautos (ar net mažosios grupės) nuosavybė ir atsakomybė, dabar suprantamas kaip kolektyvinis turtas. Bendro paveldo koncepcija reiškia ir bendrą įsipareigojimą identifikuoti, saugoti, valdyti ir stiprinti esamas vertybes nacionaliniu, regioniniu ir pasauliniu lygmenimis.

Galiausiai, jei anksčiau sprendimų galia priklausė išskirtinai valdžioje esantiems asmenims, o vėliau buvo pabrėžiama kompetentingų specialistų, įvairių sričių ekspertų svarba, tai šiandieninis į žmones orientuotas požiūris skatina galesnį visuotinį bendradarbiavimą ir didesnę bendruomenių įsitraukimą.

Apibendrinant, tarptautinių strateginių dokumentų apžvalga ne tik atskleidė istorinę tarptautinės minties raidą, bet ir parodė kryptį, kuria šiandien reikėtų žengti. Tokie aspektai kaip skirtingų interesų grupių nuomonių integracija, pagarpa tiek materialioms, tiek nematerialioms vertybėms, pusiausvyra tarp ekologinių, ekonominių, taip pat estetinių-erdvinių ir socialinių aspektų negali būti ignoruojami, jų turi būti laikomasi bet kuria metodika (įskaitant ir čia siūlomą) vertinant ir modeliuojant miestovaizdžio identitetą.

Lietuvos reguliavimo patirtis

Norint pasiekti bet kokią tikslą, reikia aiškios bendros vizijos, krypties ir tik tada galima sutelkti dėmesį į atskirus komponentus, kurie prisideda prie to bendro tikslo siekimo. Lietuvos teisinių dokumentų apžvalga atskleidė, kad jau nemažai padaryta siekiant Lietuvoje sukurti nuoseklią, integralią ir hierarchiškai struktūruotą teisinę sistemą. Pirma, valstybės strateginiuose dokumentuose pripažįstama darnaus vystymosi svarba ir pabrėžiamas poreikis išsaugoti lietuvių tautinį išskirtinumą: tiek kultūrinį, tiek erdvinį. Egzistuojantis supratimas, kad kultūros ypatumus galima suvokti per architektūrą, miesto struktūrą ir kraštovaizdį, suponuoja poreikį turėti teisinę bazę, reglamentuojančią atitinkamą veiklą ir kokybės užtikrinimą, ypač teritorijų planavimo, miestų plėtos, architektūrinio projektavimo ir esamų vertybių nustatymo bei apsaugos srityse. Lietuvoje šias sritis reglamentuojantys įstatymai bei poįstatyminiai aktai galioja jau beveik 30 metų, o prieš gerus penkerius metus buvo įgyvendinta išsami teritorijų planavimo ir statybų įstatymo reforma. Visgi dar yra jausmas, kad ne viskas išspręsta ir neveikia taip, kaip turėtų. Vis dar vyksta karštos diskusijos ar

nuvilnija pasipiktinimo bangos, kad vieno ar kito projekto metu miestovaizdžio išskirtinumas nebuvo sustiprintas, o priešingai – sumenko, nors viskas vyko pagal įstatymo raidę.

Yra keletas kritinių momentų, į kuriuos reikia atkreipti dėmesį. Pirma, Lietuvos normatyviniuose dokumentuose vis dar trūksta požiūrių integralumo, kuris yra pabrėžiamas tarptautiniuose ir nacionaliniuose strateginiuose dokumentuose. Daugiausia dėmesio skiriama antropogeniniams ir natūraliems elementams, t. y. fizinei dimensijai. Galbūt todėl, kad teisės aktais siekiama išvengti bet kokių neaiškumų, pirmenybė visada teikiama faktams, o nematerialūs aplinkos aspektai lieka nuošalyje. Lietuvos įstatymai nenustato semantinių, kultūrinių, fenomenologinių tyrimų rengimo būtinybės. Miesto plėtros procesuose per mažai atsižvelgiama į tokias koncepcijas kaip vietos jausmas, prisirišimas prie vietos ar vietos prasmė, kurios mokslinėje literatūroje išskiriamos kaip esminės miestovaizdžio idenitetui. Visuomenės dalyvavimas urbanistiniuose procesuose taip pat yra formalus, procedūrinis. Daugeliu atvejų jis apsiriboja skundais dėl privačių asmeninių interesų. Todėl visais švietimo lygiais, apimant įvairaus amžiaus žmonių grupes, turi būti didinamas visuomenės informuotumas apie teritorijų planavimo, urbanistikos ir architektūros įtaką bendrai tvariai gerovei. Tik sąmoninga visuomenė, suprantanti savo kultūrinį palikimą ir supančios aplinkos prasmę, sugebės harmoningai kurti savo ateitį. Vykdamas šį tikslą taip pat svarbu formuoti nuoseklią kultūros politiką.

Kalbant konkrečiai apie miestovaizdžio identitetą, jo vertinimas, apsauga ir modeliavimas nėra tiesiogiai reglamentuojami jokiam Lietuvos teisiniame dokumente. Daugeliu atvejų įstatymai, strateginiai dokumentai ar taisyklės pažymi, kad svarbu įvertinti ir atsižvelgti į kraštovaizdžio/miestovaizdžio ypatumus, tačiau trūksta nuorodų į rekomendacijas, kaip tai padaryti. Be abejo, unikalios miestovaizdžio identiteto negalima tvarkyti pagal vieną tipinį bendrinį modelį, nes unikalios situacijos reikalauja unikalių sprendimų, bet galima apibrėžti eigos seką bei išskirti aspektus, kuriuos būtina įvertinti. Lietuvos teisinėje bazėje egzistuoja dokumentas, apibrėžiantis kultūros vertybių reikšmingumo vertinimą (t. y. *Nekilnojamyjū kultūros vertybių vertinimo, atrankos ir reikšmingumo lygmenų kriterijų aprašas*, 2016). Visgi jis taip pat susilaukia kritikos, nes vienu iš pagrindinių kriterijų nustatant architektūros vertę tampa kalendorius. Apskritai visuose teisės aktuose, susijusiuose ne tik su miesto plėtra, bet ir su jo vertingųjų ypatybių apsauga, turėtų būti atsižvelgiama į esminį gyvojo miesto bruožą – nuolatinius pokyčius. Kultūriniai, socialiniai, ekonominiai ir fiziniai aplinkos pokyčiai yra neišvengiami. Labai svarbu iš esmės suprasti tuos konteksto pokyčius ir į juos atsižvelgti.

1.3. Miestovaizdžio identiteto vertinimo ir modeliavimo praktinė patirtis

Norint suprasti miestovaizdžio identiteto klausimų situaciją teritorijų planavimo praktikoje, būtina žinoti, koks apskritai yra tikslingo teritorijų

plėtojimo pagrindas. Teritorijų planavime galima išskirti keletą metodinių krypčių: **funkcinis zonavimas** (angl. *functional zoning*) – teritorijų skirstymas ir planavimas pagal jų paskirtį; **mišraus naudojimo zonavimas** (angl. *mixed-used zoning*) – siekis sujungti skirtingas, bet tarpusavyje suderinamas funkcijas į vieną erdvę, ir **forma pagrįsti kodai** (angl. *form-based codes* (JAV) ar *design codes* (JK)) – kuriais siekiama sukurti aukštos kokybės aplinką, remiantis naujojo urbanizmo (angl. *New Urbanism*) bei išmaniojo augimo (angl. *Smart Growth*) principais ir iš anksto nustatant aplinkos ypatybes, t. y. suteikiant pirmenybę formai, o ne funkcijai. Yra daug forma pagrįstų kodų variacijų. **Tradicinė kaimynystės plėtra** (angl. *Traditional Neighborhood Development (TND)*) (Ohm, LaGro ir Strawser, 2011) ir **išmanieji kodai** (angl. *SmartCode*) (Duany, Sorlien ir Wright, 2003) yra bene žinomiausi iš jų. Tradicinė kaimynystės plėtra siekia kompaktiškos, mišrių funkcijų teritorijų plėtros, užtikrinant skirtingų rūšių transporto galimybes ir atsiliepiant į kultūrinį ir aplinkos kontekstą. O štai išmanieji kodai yra paremti transekto koncepcija, pagal kurią išskiriamos skirtingo urbanizacijos lygio zonos. Visgi Hakim (2008) taikliai pažymėjo, kad formomis pagrįsti kodai yra aprašomosios programos, kurios remiasi nurodomosiomis nuostatomis. Jie suvaržo netikėtų naujų formų, išlaikančių vietos dvasią, ir tuo pat metu kuriančių naują vėtelę, atsiradimą.

Užsienio praktika

Nors miestovaizdžio identiteto klausimai yra aktualūs, jų sprendimai dažnai suprantami ne kaip esminiai, bet kaip papildomi tikslai teritorijų planavimo ir miestų projektavimo praktikoje. Kad ir kaip būtų, pavyzdžių apžvalga atskleidė, kad miestovaizdžio identitetas gali būti analizuojamas ir reguliuojamas skirtingais lygmenimis, naudojant skirtingus dokumentus, pasižyminčius skirtingo lygio detalumu. Remiantis užsienio praktikos pavyzdžių apžvalga, **gatvės** (takai, maršrutai, koridoriai, jų tinklai), **pastatai** (išskirtinės vizualiosios svarbos, istorinės vertės, orientyrai, saugomi objektai), **atviros erdvės** (viešosios erdvės, aikštės, traukos centrai, mazgai, sutelktos sankryžos), **gamtos elementai** (žaliosios erdvės, vandens telkiniai, reljefas), **rajonai** (apylinkės, kaimynystės), **prieigos ir ribos** (privažiavimai, įėjimai, juostos), taip pat visa **urbanistinė struktūra** (su panoramomis, fragmentiškais ir besitęsiančiais vaizdais, stogų linijomis, siluetais ir gatvėvaizdžiais) yra fiziniai miestovaizdžio identiteto formantai. **Vietos jausmas** (emocijos) ir **vietos prasmė** (semantinės žinios) jį taip pat papildo. Užsienio praktikos apžvalga taip pat parodė, kad miestovaizdžio identitetą galima formuoti reglamentuojant skirtingus atributus: pradedant nuo užstatymo aukščio, tankio, intensyvumo, konfigūracijos ir funkcinų prioritetų, kvartalų ilgio, gatvių tinklo konfigūracijos, jų pločio ir profilio, atvirų erdvių išdėstymo ir proporcijų, tada detalizuojant reikalavimus pastatų tūriams, formoms ir orientacijai, gatvių užstatymo linijai, automobilių statymui, apželdinimo ir ribų formavimui, galiausiai reglamentuojant tokias detales kaip medžiagiškumas, spalvos, faktūros, formos ar specifinių reikalavimų nurodymas fasadams, stogams,

tvoroms ir kt. Tačiau šių atributų rodikliai turi būti pagrįsti ne tik ekonominiais ar trumpalaikės mados kriterijais. Estetika yra svarbi, bet jos vertė ir tikrumas slypi tęstinume, giliai įsišaknijusiose vietos tradicijose. Taigi dar kartą svarbu vietos jausmo ir prasmės įvertinimas, leidžiantis sukurti tikrai unikalias vietas ir autentišką miestovaizdžio identitetą. Be to, turint omenyje, kad vietos įvaizdį dažnai formuoja žiniasklaida, priskirdama vietai tam tikrus bruožus (teigiamus ar neigiamus), kurie nebūtinai atspindi realią situaciją, labai svarbu priimant sprendimus įtraukti vietos bendruomenes su kasdienine patirtimi ir specialistus, sukaupusius vertingų žinių apie vietą, jos istorinį ir dabartinį kontekstą.

Lietuvos praktika

Disertacijoje nagrinėjamas vietos identiteto atskleidimas nacionaliniu Lietuvos lygiu ir apžvelgtos didžiųjų Lietuvos miestų patirtys. Lietuvos nacionalinio lygmens teritorijų planavimo dokumentuose (*Nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas*, 2015; „Team Urbanistai“, 2020) pabrėžiama identiteto, kaip vieno iš veiksnių, darančių įtaką šalies konkurencingumui, svarba. Lietuvos teritorinio identiteto atskleidimas nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygiu yra visos šalies ateities strategijos dalis. Nepaisant lygio, išlieka supratimas apie teritorinį identitetą kaip susietų gamtos ir kultūros elementų rinkinį, o tai suponuoja integruoto požiūrio būtinybę. Apžvelgus atrinktus Lietuvos didžiųjų miestų teritorijų planavimo dokumentus (*Kauno miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas*, 2014; „Urbanistika“, 2009, 2019; „Vilniaus planas“, 2020, ir kt.), paaiškėjo, kad gamtos ir kultūros elementų tarpusavio ryšiai išlieka kaip miestovaizdžio identiteto esmė. Dokumentuose nurodoma, kad **žalieji plotai**, **vandenys** ir **reljefas** (saugomi ir nesaugomi gamtiniai elementai), **planinė struktūra** (gatvių tinklas, užstatymo išdėstymas), **erdvinė struktūra** (būdingos pastatų formos ir tūriai), taip pat ir **atskiri objektai** (tiek saugomi, tiek ne) sukuria unikalumą, kuris yra suvokiamas **panoramose**, **siluetuose**, **vizualiuosiuose koridoriuose** (jungtyse, kanaluose) ir **gatvėvaizdžiuose**. Šie charakteringi vaizdai turėtų būti išlaikomi ir puoselėjami taikant funkcinį zonavimo, aukštingumo, užstatymo tankio ir intensyvumo reglamentus, taip pat nustatant specialius reikalavimus atskiriems objektams. Tačiau šių reglamentų pagrindimas ne visada yra visiškai aiškus, nes kai kuriuose dokumentuose trūksta nematerialių vietos aspektų (prasmės) aptarimo ir pasigendama vietos bendruomenių indėlio (atskleidžiančio emocinę vietos situaciją). Anot V. Petrušonio (2015), dabartines problemas galima išspręsti: „iš apačios į viršų“ (angl. *bottom-up*) ir „iš viršaus į apačią“ (angl. *up-down*) projektavimo būdų derinimu, unikalios konkrečios vietos kokybės kriterijų išskyrimu ir pagarba autentiškiems gyvenimo modeliams (atsižvelgiant ne tik į dabartinę bendruomenę, tačiau išlaikant ir atminties tęstinumą).

II. HOLISTINIO MIESTOVAIZDŽIO IDENTITETO VERTINIMO IR MODELIAVIMO TEORINIS PAGRINDIMAS

2.1. Holistinio miestovaizdžio identiteto koncepcijos ir jų dimensijos

Pirmojo skyriaus įžvalgos suponuoja, kad norint atskleisti holistinį miestovaizdžio identitetą reikia atsižvelgti tiek į subjektyvius, tiek į objektyvius aspektus. Todėl autorė išskyrė tyrimų kryptis, charakterizuojančias: žmonių reakcijas vietai – **emocinį identitetą** (subjektyvus), miestovaizdžio semantiką – **kontekstualųjį identitetą** (tarp subjektyvaus ir objektyvaus) ir fizinės miestovaizdžio savybes – **fizinį identitetą** (objektyvus). Tada identifikuotos penkios pagrindinės koncepcijos, susijungiančios į logišką sistemą ir atspindinčios dažniausiai literatūroje aptinkamus požiūrius į miestovaizdžio identiteto vertinimą. Tai yra: **vietos jausmas**, **vietos prasmė**, **pavieniai elementai**, **elementų sistemos** ir **bendroji struktūra** (žr. 1 lent.).

Vietos jausmas – sutelkia dėmesį į žmones, analizuojami tam tikros vietos sužadunami jausmai. Mokslinėje literatūroje yra daug panašių terminų, apibūdinančių žmonių reakciją į aplinką, bet vietos jausmas pasirinktas kaip bendriausias, kitas sąvokas savyje talpinantis terminas. Išskiriamos vietos jausmo dimensijos: negatyvūs jausmai (Shamai ir Ilatov, 2005), neutrali būseną (Relph, 1976; Shamai, 1991; Shamai ir Ilatov, 2005) ir teigiami jausmai: pradedant nuo priklausymo vietai (Shamai, 1991), prisirišimo prie vietos (apimančio vietos identitetą (Proshansky, 1978) ir priklausomybę nuo vietos (Stokols ir Shumaker, 1981)) bei aukščiausio lygmens – atsidavimo vietai (Shamai, 1991).

Vietos prasmė yra dar viena sudėtinė holistinio miestovaizdžio identiteto koncepcija. Ji grindžiama miesto semiotikų nuomone, kad miesto struktūros tampa atpažįstamos ne tik dėl savo funkcijos, bet ir dėl simbolinės prasmės (Cole, 1998; Eco, 1973; Lewis, 1976). Dėmesio centre yra ne tik žmonės, bet ir miesto struktūrų semantiniai objektai. Apžvelgusi literatūrą, autorė išskyrė šias vietos prasmės dimensijas: pažinimas (Lalli, 1992; Petrušonis, 2004, ir kt.), tęstinumas (Breakwell, 1986; Lalli, 1992; Nasar, 1998; Ode, Tveit ir Fry, 2008, ir kt.), skaitomumas (Filin, 1998; Lynch, 1960; Salingaros, 2006, ir kt.) ir vaizdiškumas (Lynch, 1960; Ode *et al.*, 2008, ir kt.).

Pavieniai elementai – tai išskirtiniai miesto elementai, kurių analize dažnai siekiama atskleisti ir viso miestovaizdžio identitetą (Bružas, 2014). Šie elementai gali būti vaizdiniai orientyrai (bokštai, bažnyčios ir pan.), ikoniniai objektai (dvarai, teatrai, parodotuvės ir pan.) arba kiti reikšmingi miesto struktūros elementai (upės, ežerai, kalvos ir pan.). Kadangi šie elementai daro didelę įtaką miesto fizinei raiškai, jų analizė gali padėti atskleisti objektyvią miestovaizdžio identiteto dalį. Išskiriamos šios atskirų elementų dimensijos: hierarchija (Bružas, 2014; Bučas, 2001; Lynch, 1960), unikalumas (Daunora *et al.*, 2004; Hull, Lam, ir Vigo, 1994; Petrušonis, 2004), reikšmingumas (Daunora *et al.*, 2004) ir

natūralumas (Hull *et al.*, 1994; Madureira, Nunes, Oliveira ir Madureira, 2018; Nasar, 1998; Purvinas, 1983).

1 lentelė. Holistinio miestovaizdžio identiteto koncepcijos ir jų dimensijos/atributai.
Sudaryta autorės

		HOLISTINIS MIESTOVAIZDŽIO IDENTITETAS					
		SUBJEKTYVUS			OBJEKTYVUS		
		emocinis		kontekstualus	fizinis		
KONCEPCIJOS	VIETOS JAUSMAS		VIETOS PRASMĖ	PAVIENIAI ELEMEN-TAI	ELEMENTŲ SISTEMOS		BENDRA STRUK-TŪRA
	Žmonių jausmų vietai analizė		Miesto kaip teksto, ženklų sistemos analizė	Išskirtinių miestų elementų analizė	Miesto kaip elementų sumos ir ryšių tarp jų analizė		Miesto kaip visumos analizė
DIMENSIJOS/TRIBUTAI	NEIGIAMAI JAUSMAI NEUTRALI BŪSENA TEIGIAMAI JAUSMAI: 1. Priklausymas vietai 2. Prisirišimas prie vietos: 2.1. Vietos identitetas 2.2. Priklausomybė nuo vietos 3. Apsidavimas vietai		PAŽINIMAS/ŽENKLŲ PRASMĖ TĘSTINUMAS/ISTORIŠKUMAS SKAITOMUMAS/ INFORMATYVUMAS VAIZDIŠKUMAS	HIERARCHIJA UNIČALUMAS REIKŠMINGUMAS NATŪRALUMAS	ATVIRUMAS/UŽDARUMAS TANKUMAS INTENSYVUMAS INTEGRACIJA SISTEMOS KONFIGŪRACIJA		SKIRTINGUMAS/VAIRUMAS/TURTINGUMAS HARMONIJA/JAUKUMAS/TVARKA KOMPLEKSISKUMAS IDOMUMAS
DĖMĖSYS Į...	Žmones		Žmones ir semantinius objektus	Orientyrus, ikoninius objektus, vizualiąsias erdves, atviras erdves	Gatvių, sklypų, pastatų, atvirų erdvių, žaliųjų erdvių, vandens telkinių ir pan. sistemos		Gatvė-vaizdžius, panoraminius vaizdus, kt.

Elementų sistemos taip pat sutelkia dėmesį į miesto struktūros elementus, tačiau čia elementai analizuojami ne kaip pavieniai objektai, o tam tikra elementų grupė suvokiama kaip tinklas. Yra daug atvejų, kai siekiant nustatyti objektyvų miestovaizdžio identitetą tiriamos gatvių, sklypų, pastatų, atvirų erdvių, žaliųjų erdvių, vandens telkinių sistemos. Išskirtinos tokios elementų sistemų dimensijos:

atvirumas/uždarumas (Carmona, Heath, Oc ir Tiesdell, 2003; Nasar, 1998; Purvinas, 1983; Thwaites ir Simkins, 2007), tankis (Bučas, 2001; Daunora *et al.*, 2004; Thwaites ir Simkins, 2007), intensyvumas (Daunora *et al.*, 2004; Parolek, Parolek ir Crawford, 2008), integralumas, konfigūracija (Miškinis, 1974; Purvinas, 1983).

Paskutinė holistinio miestovaizdžio identiteto koncepcija yra **bendroji struktūra**. Tai miesto urbanistinės struktūros visumos analizė, neskirstant tam tikrų elementų į skirtingus sluoksnius. Paprastai, siekiant atskleisti bendrosios struktūros ypatybes, kurios kartu yra ir objektyvaus miestovaizdžio identiteto bruožai, analizuojami gatvėvaizdžiai, panoraminiai vaizdai, „paukščio skrydžio“ nuotraukos ar ortofotografijos. Išskirtini šie bendros struktūros atributai: skirtingumas (Bučas, 2001; Purvinas, 1983; Salingaros, 2006), harmonija (Filin, 1998; Nasar, 1998; Ode *et al.*, 2008), kompleksiškas (Bučas, 2001; Ode *et al.*, 2008) ir įdomumas (Cullen, 1961).

2.2. Taikytinos teorijos ir metodai

Apžvelgta mokslinė literatūra ir tyrimai, kuriuose buvo sukurtos, išbandytos ar pritaikytos įvairios vietos identiteto (tiek objektyvaus, tiek subjektyvaus) vertinimo metodikos: identifikacijos su vieta skalė (Burdge ir Ludtke, 1972), identiteto skalė (Relph, 1976), prisirišimo prie vietos nustatymas (Low ir Altman, 1992; Williams ir Roggenbuck, 1989, ir kt.), vietos jausmo skalė (Shamai, 1991), vietos jausmo nustatymas (Shamai ir Ilatov, 2005), identiteto modelis (Breakwell, 1986), miesto identiteto skalė (Lalli, 1992), pageidaujamos aplinkos ir kraštovaizdžio suvokimo teorijos, miesto semiotika, kultūrinių-istorinių artefaktų teorija (Cole, 1998), patirtinis kraštovaizdis (Thwaites ir Simkins, 2007), miesto vaizdas (Lynch, 1960), vertinamasis miesto vaizdas (Nasar, 1998), vietovės kultūrinio tapatumo modelis (Petrušonis, 2004), erdvės sintaksė (Hillier ir Hanson, 1984), fraktalinė analizė, kraštovaizdžio erdvinių struktūrų vertinimas (Purvinas, 1983), kraštovaizdžio vizualinių charakteristikų vertinimas (Bučas, 2001), videoekologija (Filin, 1998), estetinių-informacinių-emocinių modelių patrauklumas ir žinojimas (Salingaros, 2006), miesto vizualinis identitetas (Daunora *et al.*, 2004), tradicinė miesto morfologijos analizė. Kiekviena iš išvardintų teorijų gali atskleisti dalį holistinio miestovaizdžio identiteto koncepcijų (ar atskirų jų dimensijų).

2.3. Hipotetinis modelis

Nuodugni esamų teorijų bei metodologijų analizė leido autorei atrinkti aktualiausias ir išsamiausias teorijas, apimančias visas išskirtų miestovaizdžio identiteto koncepcijų dimensijas. Šios teorijos tapo hipotetinio holistinio miestovaizdžio identiteto vertinimo modelio pagrindu (žr. 2 lent.).

ir Simkins, 2007), sujungianti tiek objektyvaus, tiek subjektyvaus identiteto dimensijas, pasirinkta kaip papildoma. **Kultūrinių ir istorinių artefaktų teorija** (nr. 3) (Cole, 1998) pasirinkta kaip turinti aiškiausią pagrindimą tiek kokybiniam, tiek kiekybiniam vietos prasmės koncepcijos vertinimui. Miestovaizdžio pavienių elementų įvertinimui svarbiausia teorija yra **miesto vaizdas** (nr. 5) (Lynch, 1960). **Fraktalinė analizė** (nr. 6) pasirinkta siekiant kiekybiškai atskleisti kompleksiško ir natūralumo atributus. Galimybė kiekybiškai įvertinti bendros struktūros atributus, nulėmė **estetinių-informacinių-emocinių modelių metodikos** (nr. 7) (Salingaros, 2006) pasirinkimą. Galiausiai autorė nusprendė taikyti ir **tradicinę miesto morfologijos analizę** elementų sistemų savybėms atskleisti.

Visų šių teorijų rezultatai atributų pavidalu gali būti saugomi GIS, ir tai sudaro galimybę tolimesnei įvairių tipų analizei (pvz., erdvinio pasiskirstymo tyrimai, statistinė analizė, duomenų perdangos ir kt.).

2.4. Eksperimentinio tyrimo programa

Tyrimų tikslas – patikrinti siūlomos holistinio miestovaizdžio identiteto vertinimo teorinės sistemos, apimančios tiek objektyvius, tiek subjektyvius identiteto aspektus, pagrįstumą.

Tyrimų uždaviniai:

- įvertinti **vietos jausmo** (1) atributus konkrečioje miesto aplinkoje ir atskleisti rezultatams reikšmingus veiksnius;
- įvertinti konkrečios miesto aplinkos identitetą per **vietos prasmės** (2) atributų prizmę;
- nustatyti ryškiausias **pavienius elementus** (3) konkrečiame miestovaizdyje ir įvertinti jų savybes;
- išskirti reikšmingiausias urbanistinės struktūros **elementų sistemas** (4) ir įvertinti tų sistemų reikšmę miestovaizdžio identitetui;
- įvertinti kai kuriuos **bendros miesto struktūros** (5) požymius;
- apibendrinti ir sistemingai palyginti skirtingų holistinio miestovaizdžio identiteto koncepcijų tyrimus ir suformuluoti išvadas;
- remiantis pateiktomis išvadomis parengti pasiūlymus dėl miestovaizdžio identiteto apsaugos ir modeliavimo.

Tyrimo subjektas. Holistinio miestovaizdžio identiteto koncepcijos: vietos jausmas (1), vietos reikšmė (2), pavieniai elementai (3), elementų sistemos (4) ir bendroji struktūra (5).

Tyrimo objektas. Atvejo studijai pasirinktas Kaunas. Tai antras pagal dydį Lietuvos miestas, svarbus kultūros, technologijų, mokslo ir pramonės centras. Taip pat Kauno miestovaizdis gana aiškiai atspindi penkis skirtingus istorinius laikotarpius: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (XIII a. – 1795 m.), carinį (1795–1918 m.), tarpukario nepriklausomos Lietuvos (1918–1940 m.), sovietinį (1940–1990 m.) ir po Nepriklausomybės atkūrimo (po 1990 m.) (*Kauno miesto*

savivaldybės teritorijos bendrasis planas, 2011). Toks turtingas ir sudėtingas miesto audinys leidžia tikėtis įdomių rezultatų atliekant holistinio miestovaizdžio identiteto analizę.

Metodika. Kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai daugiausia grindžiami šiomis teorijomis: vietos jausmo skalė (Shamai, 1991), vietos jausmo nustatymas (Shamai ir Ilatov, 2005), kultūrinių ir istorinių artefaktų teorija (Cole, 1998), patirtinis kraštovaizdis (Thwaites ir Simkins, 2007), miesto vaizdas (Lynch, 1960), fraktalinė analizė ir tradicinė miesto morfologijos analizė.

III. SIŪLOMOS METODOLOGIJOS TAIKYMAS EKSPERIMENTINIAMS TYRIMAMS

3.1. Gyventojų vietos jausmas Kaune

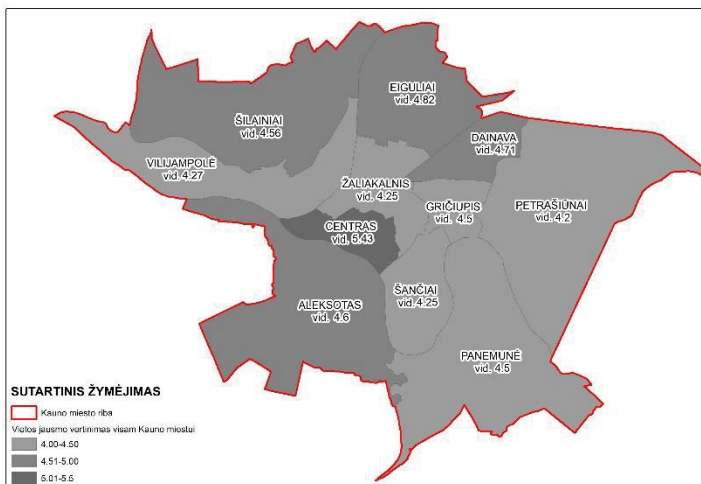
Vietos jausmo tyrimas yra žmonių jausmų ir emocijų tam tikrai vietai analizė. Bet kuri vieta gali sukelti neigiamas ar teigiamas emocijas arba būti neutrali ir nesukelti jokių jausmų. Vietos jausmo lygiui nustatyti naudojami sociologiniai tyrimai. Tyrimui buvo parengta pusiau struktūrinė apklausa. Apklausti 175 Kauno miesto gyventojai.

Ištyrus Kauno miesto vietos jausmą, paaiškėjo, kad gyventojai yra **labiau prisirišę prie viso miesto, o ne prie savo kaimynysčių** (žr. 3 ir 4 pav.). Tokius rezultatus gali lemti palyginti mažas miesto dydis ir galimybė lengvai pasiekti bet kurią Kauno vietą. Vis dėlto pastebėta, kad gyventojai iš kultūriškai ir urbanistiškai vertingų teritorijų jaučia kur kas stipresnį prisirišimą, palyginti su sovietmečiu (1940–1990 m.) pastatytų gyvenamųjų kvartalų gyventojais.

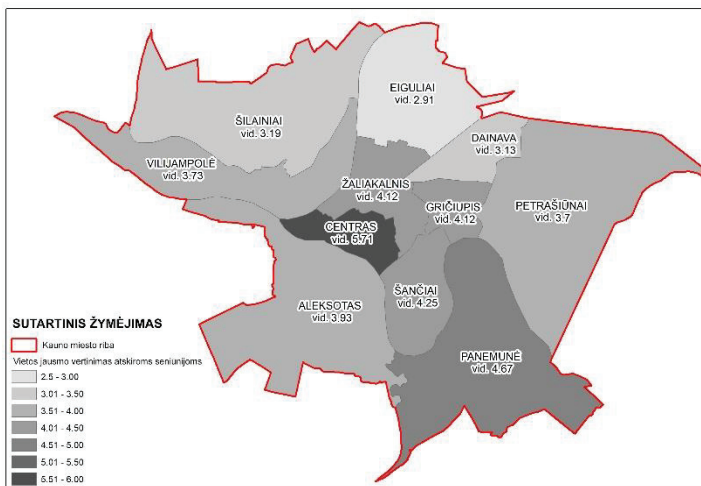
Mokslinėje literatūroje išskiriami šie socialiniai ir ekonominiai vietos jausmo prognoziniai rodikliai: **gyvenamoji vieta, gimimo vieta, gyventojų amžius, gyventojų lytis ar išsilavinimas**. Tačiau šio tyrimo metu dauguma jų pasitvirtino tik iš dalies arba visai nepasitvirtino. Tai reiškia, kad egzistuoja kiti veiksniai, apibrėžiantys vienokį ar kitokį Kauno vietos jausmo lygį. Anot pačių miesto gyventojų, pagrindiniai veiksniai, lemiantys jų prisirišimą, yra **geografinė padėtis, fizinė aplinka ir nekilnojamojo turto kainos**, o štai **kultūrinė aplinka** ir **socialiniai ryšiai** nėra tokie esminiai. Ateities tyrimuose taip pat reiktų įvertinti tokių veiksnių kaip saugumas, aptarnavimo infrastruktūros lygis, ekologija, nuosavybės turėjimas, praeities ryšiai ir ateities perspektyvos reikšmę vertinant vietos jausmą.

Norint stiprinti vietos jausmą ir kartu puoselėti bendrą miestovaizdžio identitetą, reikia atkreipti dėmesį į tuos fizinės aplinkos elementus, kurie yra svarbūs gyventojams. Tai visų pirma būtų **žaliosios erdvės, prekybos įstaigos ir socialinės infrastruktūros objektai**. Taigi kuriant architektūrinius urbanistinius projektus turėtų būti užtikrinamas kokybiškas šių objektų projektavimas ir integravimas į esamą urbanistinį audinį. Taip pat būtina spręsti tokias problemas kaip nepakankamai išplėtotą viešojo susisiekimo sistema, prastas teritorijų

apšvietimas, apleista, neprižiūrima aplinka, skurdi (tiek estetikos, tiek kokybės požiūriu) architektūra, nes jos daro didžiausią neigiamą įtaką vietos jausmui.

3 pav. Žemėlapis, atspindintis gyventojų vietos jausmo vertinimą visam Kauno miestui (nurodytos vidutinės vertės). Sudarytas autorės

4 pav. Žemėlapis, atspindintis gyventojų vietos jausmo vertinimą atskirioms Kauno miesto kaimynystėms (nurodytos vidutinės vertės). Sudarytas autorės

Centrinės Kauno miesto teritorijos vis dar išlaiko prestižinį statusą dėl savo išskirtinės architektūros, aplinkai tvarkyti skiriamo didesnio dėmesio ir aktyvaus miesto gyvenimo. Visgi gyventojai (dažniausiai dėl ribotų finansinių galimybių) yra linkę rinktis ir kitas teritorijas, tačiau jose svarbu užtikrinti gerą susisiekimą, racionalų pačių būtinių aptarnavimo įstaigų tinklą ir, žinoma, gerinti bendrą būstų bei gyvenamosios aplinkos kokybę. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad nemaža dalis kauniečių esant galimybei pirmenybę teiktų ne butams, o individualiems namams. Taigi kalbant apie Kauno miesto vietos jausmo stiprinimą, reikėtų atrasti balansą tarp intensyvaus, atviro miesto ir ramaus, privataus „priemiesčio“ gyvenimo.

Apskritai architektai ir urbanistai neturėtų užmiršti, kad jų darbo vaisiai yra skirti žmonėms. O kadangi „architektūra ir miestų projektavimas yra tarp nedaugelio neišvengiamų <...> meno formų“ (Carmona *et al.*, 2003) – miestą kuriantys specialistai turėtų jausti atsakomybę, kad vieni ar kiti jų sprendimai lems, kaip žmogus jaučiasi tam tikroje aplinkoje. Taigi kalbant apie miestovaizdžio identitetą bei jo stiprinimą reikėtų neužmiršti ir subjektyvaus, bet neatsiejamo jo dėmens – vietos jausmo.

3.2. Vietos prasmė – Kauno miestovaizdžio skaitymas

Kiekvienas miestovaizdis (ir išskirtinis, ir įprastas) turi prasmę. Tokie aspektai, kaip kultūra, politika, technologinė pažanga, regioninė padėtis ar galios statusas, nulemia mintis, laiką, energiją, išteklius ir pinigus, investuojamus į aplinką. Šios investicijos sukuria miestovaizdį kaip **natūralių, funkcinių, ikoninių ir sutartinių** simbolių sistemą.

Visgi kultūrinio teksto simbolių reikšmės, prieš pasiekdamos „skaitytoją“, yra perfiltruojamos suvokimo barjero. Taigi **pažinimas, testinumas, įskaitomumas ir vaizdiškumas** yra aspektai, į kuriuos būtina atsižvelgti norint suprasti vietos prasmės, kurią perteikia skirtingi simboliai, kokybę ir kiekį.

Konkrečioje Kauno miesto aplinkoje buvo atliktas ekspertinis miesto kultūrinio teksto simbolių vertinimas (tyrime dalyvavo 8 architektūros teorijos ir praktikos ekspertai, gerai žinantys Kauno situaciją).

Kultūrinio teksto simbolių atranka konkrečioje aplinkoje (Kauno atvejis) parodė, kad ekspertai ne visada vieningai sutaria dėl vieno ar kito objekto išskyrimo kaip simbolio. Didžiausi nuomonių skirtumai buvo dėl šiuolaikinių prekybos ir verslo centrų (t. y. „Mega“, „Akropolis“, „Molas“ ir kt.). Nuomonės taip pat skyrėsi dėl objektų, kurie buvo svarbūs sovietmečiu, tačiau šiandien yra itin prastos būklės ir išlieka reikšmingi tik kaip lokacijos nuorodos. Naujausių objektų vertinimo sunkumai gali kilti dėl laiko distancijos (atsitraukimo) stokos.

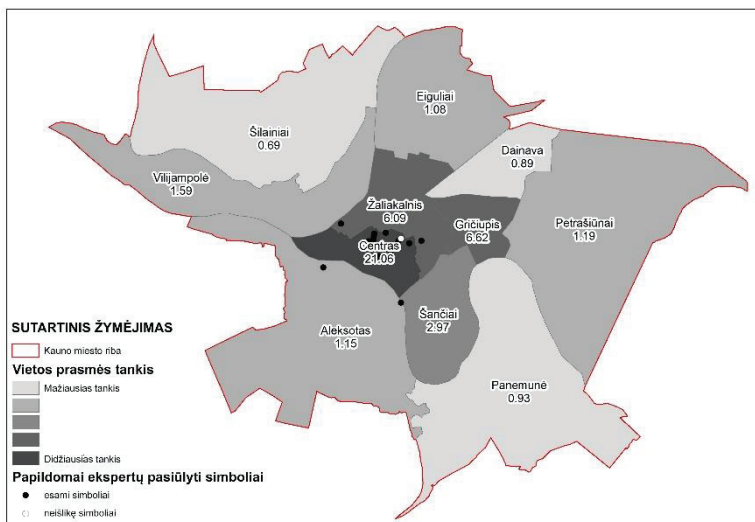
Vieningai sutariama dėl istoriškai susiklosčiusių objektų, kurie laikui bėgant išsaugojo savo reikšmingumą (patikrinti laiko), todėl net ir šiandien yra suvokiami kaip ikoniniai (Kristaus Prisikėlimo bažnyčia, Kauno rotušė, Vytauto Didžiojo

bažnyčia ir kt.). Šis tęstinumo poreikis iš dalies pateisina amžiaus cenzo poreikį, nurodytą *Nekilnojamojų kultūros vertybių atrankos kriterijų apraše* (2016).

Tyrimas taip pat parodė, kad kai kurie niekuo neišsiskiriantys elementai (atskirai nesuvokiami kaip simboliai) gali sudaryti tam tikras reikšmingas sistemas (pvz., erdvinė struktūra Senamiestyje ar Naujamiestyje; charakteringas gatvių tinklas Žaliakalnyje, Žemuosiuose Šančiuose; funkcinis zonavimas sovietmečiu išplėstuose gyvenamuosiuose rajonuose). Taigi yra vietų, kurios negali būti skirstomos į atskirus simbolius, o turi būti analizuojamos kaip neatsiejama visuma.

Ekspertų pritarimas Kauno miesto kultūrinio teksto simboliams ir jų vertinimas leido suprasti, kaip suvokiama vietos prasmė skirtingose miesto vietose (žr. 5 pav.). Tyrimai patvirtino mintį, kad žmonės ilgainiui prisotina savo aplinką prasmėmis. Organiškai vertinant, miesto centras yra daugiasluoksnis, įvairialypis, daugiaprasmiškas istorinis branduolys – miesto šerdis, aplink kurią auga ir vystosi vėlesnės teritorijos, taip pat pamažu įgydamos vienokią ar kitokią reikšmę.

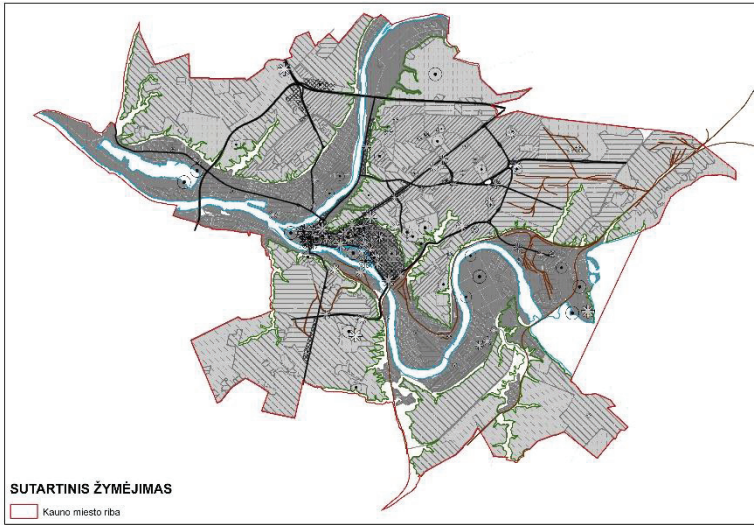
Kauno miesto vertinimas per vietos prasmės prizmę turi dvejopą naudą. Viena vertus, atskleidžiamos vietovės, turinčios didžiausių vietos prasmės tankį. Tai zonos, kurios ypač svarbios norint išsaugoti miesto identitetą. Kita vertus, išryškėja zonos, kuriose trūksta vietos prasmės simbolių arba jie nėra iki galo suprasti. Strategija šioms zonoms galėtų būti nuodugnesnis gilinimasis į esamus simbolius, bandant suprasti, ar jie gali tapti reikšmingi ateityje, arba pripažinimas, kad reikalingi esminiai pokyčiai ir naujos prasmės kūrimas.

5 pav. Vietos prasmės tankis skirtingose Kauno miesto seniūnijose. Ekspertinis vertinimas, žemėlapis sudarytas autorės

3.3. Pavieniai urbanistiniai elementai, nulemiantys Kauno identitetą

Atliktas pavienių miesto elementų, veikiančių kaip Kauno miestovaizdžio identiteto formantai, tyrimas paremtas miesto vaizdo (Lynch, 1960) ir patirtinio kraštovaizdžio (Thwaites ir Simkins, 2007) metodikomis. Miesto struktūroje išskirti šie elementai: keliai, ribos, rajonai, mazgai ir orientyrai (žr. 6 pav.).

6 pav. Skirtingų miesto elementų perdengimas siekiant atskleisti jų bendrą įtaką miestovaizdžio identitetui. Schema sudaryta autorės

Turint omenyje, kad kuo intensyviau gatvė yra naudojama, tuo svarbesni pasidaro iš jos matomi vaizdai bendro miestovaizdžio suvokimui, Kauno mieste **keliai** buvo nagrinėjami pagal jų naudojimo intensyvumą. Tokiu būdu išskirti: svarbiausi keliai – tai pagrindinės gatvės, kuriomis nuolat naudojasi daugybė žmonių, vidutinės reikšmės keliai – pagalbinės gatvės, kuriomis žmonės naudojasi kartais, ir mažos reikšmės keliai – tai vietinės ir pagalbinės gatvės, kuriomis vieni žmonės naudojasi kasdien, tačiau kiti – labai retai.

Ribos yra urbanistiniai elementai, „kliūtys“, apibrėžiančios teritorijas. Kauno mieste pagrindinės ribos yra suformuotos vandens telkinių, ryškių reljefo pokyčių, labai intensyvaus eismo ašių ir geležinkelio. Ribos gali būti teigiamas elementas, nes sukuria vientisos, aiškios erdvės jausmą, bet jei riba atsiranda staiga ir sudalina, suardo prieš tai buvusią vietos erdvę, ji, be abejo, daro neigiamą įtaką.

Rajonai turėtų būti aiškiai apibrėžtos zonos, išlaikančios teminį vientisumą ir funkcijų suderinamumą. Analizuojant Kauno miesto situaciją, rajonų suvokimas yra glaudžiai susijęs su natūralių miesto elementų kuriamomis ribomis. Aiškus

aukščių skirtumas tarp Nemuno ir Neries upių žemutinės ir viršutinės terasų sukuria dviejų lygių struktūrą. Visgi rajonai, išskirti tokiu topografiniu būdu, nepasižymi morfologiniu vietisumu. Todėl autorė išskyrė šiuos rajonų tipus: daugiafunkciai rajonai, gyvenamųjų daugiaaukščių namų rajonai, gyvenamųjų mažaukščių namų rajonai, pramonės ir infrastruktūros rajonai, agrariniai rajonai su fragmentišku mažaukščių užstatymu ir žaliųjų erdvių rajonai.

Mazgai yra socialinės sąveikos stimulatoriai, o racionalus skirtingų tipų mazgų pasiskirstymas skatina vietos gyvybingumą ir kartu stiprina teigiamą miestovaizdžio identiteto formavimąsi. Analizuojant Kauno atvejį, didžiausi žmonių traukos centrai yra atviros erdvės (aikštės, skverai ir pan.), poilsio zonos (parkai, paplūdimiai ir pan.), funkciniai magnetai (turgūs, kapinės ir pan.) ir vietos, kuriose organizuojami įvairūs renginiai (amfiteatrai, stadionai ir pan.).

Orientyrai išsiskiria dėl unikalios išvaizdos, dominavimo bendroje miesto vaizdinėje aplinkoje. Pagrindiniai Kauno orientyrai yra miesto centre. Ten vyrauja religiniai ir viešosios paskirties orientyrai. Judant toliau nuo centro keičiasi ne tik orientyrų skaičius, bet ir jų tipas. Miestovaizdžiui vis svarbesni tampa komerciniai, gyvenamosios paskirties bei industriniai orientyrai. Visgi jų išvaizda nėra unikali ir reikšmingumas žymiai mažesnis nei miesto centro orientyrų.

3.5. Elementų sistemos

Jos reiškia, kad tam tikros miesto elementų grupės yra analizuojamos kaip tinklai.

3 lentelė. Skirtingų elementų sistemų tankiai (žalia spalva žymi 3 didžiausias, o raudona – 3 mažiausias vertes). Apskaičiuota ir sudaryta autorės, remiantis GDR10LT duomenimis

Seniūnija		Vandens telkiniai			Želdiniai		Gatvės					Užstatymas	
Pavadinimas	S (km ²)	S (km ²)	D	S (km ²)	D	S (km ²)	D	L (km)	D (km/km ²)	W (m)	S (km ²)	D	
Aleksotas	24,27	1,2549	0,052	3,7741	0,156	1,5206	0,063	179,3394	0,007	8,5	1,8002	0,074	
Centras	4,58	0,5175	0,113	0,7500	0,164	0,5182	0,113	46,6450	0,010	11,1	0,9655	0,211	
Dainava	5,27	0,0051	0,001	0,5227	0,099	0,3724	0,071	38,3228	0,007	9,7	0,7204	0,137	
Eiguliai	13,37	0,5256	0,039	7,2619	0,543	0,6816	0,051	66,9784	0,005	10,2	0,6703	0,050	
Gričiupis	3,81	0,1295	0,034	0,5645	0,148	0,2937	0,077	36,8139	0,010	8,0	0,5411	0,142	
Panemunė	24,77	1,8669	0,075	7,5130	0,303	1,1321	0,046	133,5966	0,005	8,5	1,0118	0,041	
Petrašiūnai	28,45	4,5646	0,160	6,6264	0,233	1,2396	0,044	133,0140	0,005	9,3	2,5969	0,091	
Šančiai	7,40	0,7815	0,106	1,1444	0,155	0,5045	0,068	66,4760	0,009	7,6	1,0130	0,137	
Šilainiai	23,36	0,3640	0,016	5,1528	0,221	1,7638	0,076	206,9326	0,009	8,5	1,6456	0,070	
Vilijampolė	14,37	2,9685	0,207	2,3007	0,160	0,9246	0,064	99,9711	0,007	9,2	1,3264	0,092	
Žaliakalnis	7,35	0,2256	0,031	1,1549	0,157	0,7241	0,099	84,4375	0,011	8,6	1,2818	0,174	

Gamtinė struktūra yra neatsiejama miesto struktūros dalis. Ją sudaro reljefas, vandens telkiniai ir želdiniai. Turint omenyje, kad Kaunas yra dviejų didžiausių

Lietuvos upių santakoje, o viena iš jų yra užtvenkta netoli miesto, taip sukuriant Kauno marias, būtina įvertinti objektyvius (kiekybinius) **vandens telkinių sistemos** aspektus. Kalbant apie reljefą, Kaunas yra lygumoje, aukščių skirtumai mieste būtų maži, jei ne Nemuno ir Neries upių suformuoti šlaitai, kurie yra ypač svarbūs suvokiant vizualias erdves, šlaitų reikšmė buvo aptarta ankstesniame skyriuje. **Želdynai** taip pat atlieka svarbų vaidmenį Kaune ir turėtų būti įvertinti, nes ne tik parkai, bet ir rekreaciniai miškai bei ekosistemų apsaugos miškai (kraštovaizdžio draustinių teritorijos) sudaro bendrą miesto želdynų sistemą. Kalbant apie planinę miestų struktūrą, gatvių tinklas yra vienas iš svarbiausių miesto elementų. **Gatvių tinklo** savybės yra reikšmingos tiek funkcinio, tiek architektūrinio-meninio požiūriu ir neabejotinai daro įtaką viso miesto išdėstymo savitumui ir individualumui. Paskutinis, bet ne mažiau svarbus dalykas yra **užstatymo** charakteristikos.

3.6. Bendra struktūra

Bendra Kauno miestovaizdžio struktūra daugiausia suvokiama per panoramas ir gatvėvaizdžius. Atliktu tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar fraktalinė analizė gali būti taikoma kaip metodas panoraminių ir gatvės vaizdų iš skirtingų semantinės apkrovos zonų kompleksiško skirtumams nustatyti.

Apskaičiuoti fraktaliniai indeksai parodė, kad skirtingo charakterio rajonai turi skirtingas fraktalinio indekso reikšmes. Nors ne visada didesnis fraktalinis indeksas reiškė didesnę semantinę apkrovą, jis aiškiai atspindėjo miestovaizdžio identiteto formantų prigimtį.

Želdynai atlieka labai svarbų vaidmenį didėjant fraktalinių indeksų reikšmėms. Be abejo, aplinka, kurioje gausu augalijos, yra panašesnė į natūralią aplinką, todėl stebėtojai ją palankiau vertina. Tačiau žalumos gausa slepia žmogaus sukurtos miesto struktūros charakterį. Kitaip tariant, jei vaizduose nėra želdinių, yra galimybė įvertinti pačių pastatų ir aplinkinių erdvių charakterį bei architektūrinę išraišką. Tokiu atveju maži fraktaliniai matmenys rodo monotoniškus pastatus su lygiais, minimalistiniais fasadais, gatvių ir šaligatvių dangomis, tvoromis ar kitais lygiais paviršiais, taip pat ir didelėmis atviromis, tuščiomis erdvėmis. O štai didelė fraktalinio indekso vertė apskaičiuojama pastatams su dekoratyviniais fasadais, ryškių tekstūrų grindiniams, ažūriškoms, ornamentuotoms tvoroms ir siauroms ar labai suskaidytoms erdvėms. Tiesa, šiuos rezultatus vis tiek reikia vertinti santūriai, nes buvo nustatyta, kad skirtingi fraktaliniai vaizdų indeksai gali būti apskaičiuojami esant skirtingoms oro sąlygoms, apšvietimo kampui, vaizdo gyliui ar metų laikui. Idealiu atveju atliekant vertinimą visos šios sąlygos turėtų būti vienodos; tačiau realiame pasaulyje tą sunku pasiekti.

Tyrimas patvirtino, kad fraktalinė analizė gali būti viena iš kiekybinio miestovaizdžio identiteto įvertinimo priemonių, o skirtingų vaizdų bei mastelių fraktalinės analizės (pvz., gatvėvaizdžių, panoraminių vaizdų ir plokštuminės

struktūros analizė) turėtų būti derinamos siekiant geriausių ir išsamiausių rezultatų.

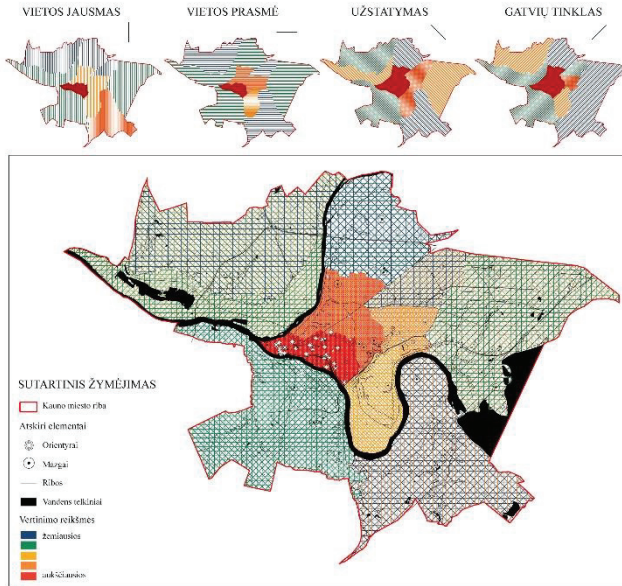
IV. URBANISTINIO VYSTYMO GAIRĖS ATSIŽVELGIANT Į MIESTOVAIZDŽIO IDENTITETĄ

4.1. Nuo vertinimo prie modeliavimo

Miestovaizdžio identiteto modeliavimą autorė apibrėžė kaip esamo miestovaizdžio identiteto atskleidimą tinkamiausioms miestovaizdžio vystymo kryptims numatyti.

Palyginus skirtingų miestovaizdžio identiteto koncepcijų tyrimų kiekybinius rezultatus paaiškėjo, kad gyventojų vietos jausmas turi stiprų teigiamą ryšį su ekspertų atliktu vietos prasmės vertinimu. Tai rodo, kad kauniečiai gana gerai supranta aplinkos kontekstualumą ir yra linkę išsiugdyti stipresnį prisirišimą kultūrinės ir istorinės reikšmės vietoms. Kartu tai reiškia, kad šios vertingos vietovės gana gerai tenkina gyventojų poreikius. Gyventojų vietos jausmas taip pat turėjo nežymią teigiamą koreliaciją su užstatymo tankiu. Jei užstatymo tankis galėtų būti prilyginamas miesto struktūros brandumui, tai reikštų, kad labiau išplėtotos miesto struktūros geriau patenkina gyventojų poreikius ir dėl to atsiranda stipresnis vietos jausmas. Vietos prasmė taip pat turėjo reikšmingą koreliaciją su gatvių tinklo ir užstatymo tankiu. Vadinas, labiau koncentruota miesto struktūra taip pat savyje talpina ir gausesnę semantinę informaciją.

Nustatant, kurios vystymo kryptys labiausiai tiktų Kauno miestui, būtina atsižvelgti tiek į atskiras miestovaizdžio identiteto koncepcijas, tiek į jų tarpusavio ryšius, taip pat į bendras miesto ir jo dalių evoliucijos tendencijas (t. y. gyventojų skaičiaus pokytį). Tyrimas atskleidė (žr. 7 pav.), kad centrinė Kauno dalis išsiskiria aukščiausiais miestovaizdžio identiteto vertinimo rezultatais bei didžiausia pavienių identitetą formuojančių elementų koncentracija. Antroje vietoje – Žaliakalnio seniūnija. Gričiupyje ir Šančiuose stebimos vidutinės miestovaizdžio identiteto reikšmės. Miestovaizdžio identiteto padėtis panaši ir Vilijampolėje bei Petrašiūnuose. Įdomus Panemunės statusas, kurį gyventojai įvertino gerai, tačiau jis neišsiskyrė nei vietos prasmės tankiu, nei miesto struktūros kompleksiskumu. Nors bendrai tyrime koreliacija tarp želdinių/vandens telkinių ir vietos jausmo vertinimo nepasitvirtino, šiuo konkrečiu atveju jie yra svarbūs. Dainavoje ir Šilainiuose bendras miestovaizdžio identiteto vertinimas gana žemas. Dar blogesnė padėtis yra Aleksoto seniūnijoje, kur gatvių tinklas yra mažiau išplėtotas. Paskutinė miestovaizdžio identiteto vertinimo vieta tenka Eiguliams, nes didelę jų dalį užima Kleboniškių miškas, kuriame urbanistinė struktūra neplėtotina, o kitur vietos jausmas ir prasmė nėra sėkmingai perteikiami.

7 pav. Kauno miestovaizdžio identiteto vertinimo rezultatai. Kaip ir šilumos žemėlapiuose, raudona spalva nurodo didžiausias vertes, o mėlyna – mažiausias. Sudaryta autorės

Norint atskleisti situaciją atskirose seniūnijose ir joms nustatyti konkrečias vystymo kryptis, kurios atsižvelgtų ir į miestovaizdžio identitetą, reikia gilintis į konkrečius tos vietos analizės rezultatus. Kaip šio proceso pavyzdys disertacijoje aptariama Aleksoto seniūnija. Vadovaujantis pasiūlytomis vystymo gairėmis, Aleksoto seniūnijoje būtų užtikrinta darnesnė, patrauklesnė ir sveikesnė aplinka. Kartu sustiprėtų ir vietos jausmas. Aktualizuojant esamą paveldą, konvertuojant nebefunkcionuojančius kompleksus ir pritaikant juos esamiems bei būsimiems bendruomenės poreikiams, būtų geriau perteiktos senosios ir pradėtos formuoti naujos vietos prasmės. Darnesnės miesto struktūros atsiradimas prisidėtų prie bendros aplinkos kokybės. Galiausiai – visi kartu šie pokyčiai pagerintų holistinio miestovaizdžio identiteto situaciją.

4.2. Urbanistinis vystymas puoselėjant miestovaizdžio identitetą

Pateikiami pasiūlymai kaip miestovaizdžio identiteto klausimai galėtų būti integruoti į bendruosius įvairaus mastelio projektavimo veiklos procesus. Pateikiamos gairės, nurodančios, ką reikėtų daryti ir į ką atkreipti dėmesį gavus tam tikrus tyrimų rezultatus plėtojant miestų teritorijas, puoselėjančias ir miestovaizdžio identitetą.

BENDROSIOS IŠVADOS

1. Žmogaus vietos paieška urbanizacijos sąlygomis, unikalumo paieška globalizacijos sąlygomis ir stabilumo paieška nuolatinės kaitos sąlygomis yra pagrindinės priežastys, kodėl miestovaizdžio identiteto problemos yra aktualios šiandien. Atlikta nuodugni literatūros analizė atskleidė, kad miestovaizdžio identitetas – daugialypis ir tarpdisciplininis reiškiny, kuriam suprasti būtinas holistinis požiūris. Tačiau vertinimo ir praktinės patirties apžvalga byloja, kad nepaisant didelio susidomėjimo šia tema beveik jau pusę amžiaus, pati koncepcija išlieka miglota, o visapusiški miestovaizdžio identiteto problematikos sprendimai vis dar yra atviras klausimas. Visgi pastaruoju metu pasiekta erdvinių, kokybinių ir integruotų tyrimo metodų bei technologijų pažanga, kartu su anksčiau neišbandytais analizės galimybėmis, suteikia ir naujų požiūrio kampų miestovaizdžio identiteto reiškiniui suprasti ir įvertinti.

2. Susijusių mokslinių tyrimų apžvalga parodė, kad trūksta vieningos miestovaizdžio identiteto sampratos, ir tai iš dalies lemia šio reiškinio vertinimo metodologinius sunkumus. Todėl darbe suformuluota **holistinio miestovaizdžio identiteto sąvoka**. **Holistinis miestovaizdžio identitetas** yra **subjektyvus ir objektyvus** miestovaizdžio identitetų sintezė. **Subjektyvus miestovaizdžio identitetas** – suvokiamas stebėtojų, lemiamas ne tik fizinės apčiuopiamos aplinkos savybių, bet ir žmogaus psichofiziologinių bei emocinių mechanizmų, o štai **objektyvus miestovaizdžio identitetas** yra objektyvių miestovaizdžio ypatybių (t. y. fizinių apčiuopiamos aplinkos savybių) rinkinys.

3. Norint atskleisti kompleksinį holistinio miestovaizdžio identiteto reiškinį, reikia įvertinti tiek subjektyvius, tiek objektyvius aspektus. Tam buvo nustatytos tyrimų kryptys: išanalizavus žmonių jausmus tam tikrai vietai, jos sukeltas reakcijas, atskleidžiamas **emocinis identitetas** (subjektyvus); vietos prasmų ir jų reikšmingumo analizė atskleidžia **kontekstualųjį vietos identitetą** (tarp subjektyvus ir objektyvus); aplinkos fizinių savybių analize atskleidžiamas **erdvinis/teritorinis identitetas** (objektyvus). Tada buvo nustatytos koncepcijos, geriausiai atitinkančios siūlomas tyrimų kryptis ir atspindinčios dažniausiai mokslinėje literatūroje pastebimus požiūrius. Jos yra šios: **vietos jausmas** – emociniam identitetui; **vietos prasmė** – kontekstualiajam identitetui; **pavieniai elementai, elementų sistemos ir bendra struktūra** – erdviniam/teritoriniam identitetui. Visos kartu integruotos į vertinimą, šios koncepcijos leidžia atskleisti **holistinį miestovaizdžio identitetą**.

4. **Vietos jausmo** tyrimų rezultatai atspindi žmonių jausmus (teigiamus, neigiamus ar neutralius) tam tikros vietos (galimi skirtingi masteliai) atžvilgiu. Naudojamos sociologinės apklausos. Gyventojų vietos jausmo tyrimas Kaune parodė, kad kauniečiai yra labiau prisirišę prie viso miesto nei prie jo kaimynysčių. Visgi gyvenantys kultūrinio ir urbanistinio požiūriu vertingose teritorijose, jaučia stipresnį prisirišimą prie jų. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys geresnį vietos jausmo vertinimą, yra **geografinė padėtis, fizinė aplinka ir nekilnojamojo turto**

kainos. Miestiečiams svarbūs fizinės aplinkos elementai yra **žaliosios erdvės, komercinės įstaigos ir socialinė infrastruktūra.** Taigi architektūrinių-urbanistinių projektų metu turėtų būti užtikrinamas kokybiškas šių objektų projektavimas ir integravimas į esamą urbanistinį audinį. Apskritai vietos jausmo analizė suteikia naudingų įžvalgų ne tik kaip patenkinti pagrindinius poreikius, bet ir kaip sukurti jaukią, prisirišimo ir priklausymo jausmą skatinančią aplinką, kurioje norisi būti ir gyventi.

5. **Vietos prasmės** tyrimai atskleidžia kultūros, politikos, technologinės pažangos, regioniškumo ar galios statuso ženklus, slypinčius fizinėje aplinkoje. Miestovaizdis yra erdvinis kultūrinis tekstas, prisotintas prasmių. Visgi skirtingų miesto kultūrinio teksto simbolių prasmės, prieš pasiekdamos „skaitytoją“, visada pereina suvokimo barjerą. Todėl **pažinimas, tęstinumas, perskaitomumas ir vaizdiškumas** yra aspektai, kuriuos būtina įvertinti. Kultūrinio teksto simbolių Kauno mieste ekspertinis vertinimas per vietos prasmės požymių prizmę turėjo dvigubą naudą. Viena vertus, buvo atskleistos teritorijos, turinčios didžiausią vietos prasmės tankį (Centras ir Žaliakalnis). Šios zonos yra ypač svarbios norint išsaugoti miestovaizdžio identitetą. Kita vertus, išryškėjo zonos (Panemunė, Šilainiai ir Dainava), kuriose vietos prasmės simbolių trūksta arba jie nėra iki galo suvokti, suprantami. Šioms zonoms reikalingas nuodugnėnis gilinimasis į esamus simbolius bandant suprasti, ar jie turi potencialą tapti reikšmingi ateityje, nes jei šio potencialo nepakanka, būtini esminiai pokyčiai ir naujų kultūrinio teksto simbolių kūrimas.

6. **Pavienių urbanistinės struktūros elementų, urbanistinių elementų sistemų bei bendrosios struktūros** analizė atskleidžia objektyviasias miestovaizdžio identiteto savybes. Tyrimai Kauno mieste atskleidė koncentrinį **pavienių elementų** išsidėstymą. Pagrindiniai keliai veda į miesto centrą, šerdį. Ten glaudžiausiai susipina įvairios funkcijos ir didžiausias reikšmingų sąveikos mazgų bei orientyrų tankis. Toliau rajonai tampa labiau monofunkciniais, monotoniškais, o kartais chaotiškai suskaidytais; trūksta traukos centrų ir aiškių, atpažįstamų orientyrų. Svarbiausios **elementų sistemos** Kauno miestovaizdžio identiteto suvokimui ir vertinimui: vandens telkinių sistema (stiprus miestovaizdžio identiteto formantas ten, kur yra geros prieigos, t. y. Vilijampolė, Petrašiūnai, Centras, Šančiai); žaliųjų erdvių sistema (galima tobulinti plėtojant žaliąsias erdves didelio gyventojų tankio rajonuose ir esamas atskiras dalis integruojant į vientisą juostinę-pleištinę želdynų sistemą), gatvių tinklas (gerai išplėtotas centre, negalimas ir nesiekiamas plėtoti vietovėse, kur gausu gamtos (pvz., Kleboniškis, Petrašiūnai), nepakankamai išplėtotas ir turėtų būti tobulinamas periferijoje (pvz., Aleksotas), taip pat ir užstatymo sistema (didžiausias sudėtingumas centre, bet visame mieste sistema galėtų būti dar tankinama). Galiausiai, analizuojant **bendrą struktūrą**, skirtingų Kauno rajonų gatvėvaizdžiams ir panoramoms apskaičiuoti fraktaliniai indeksai parodė, kad skirtingo charakterio rajonams apskaičiuojamos skirtingos fraktalinių indeksų

vertės. Nors didesnė skaitinė vertė ne visada reiškia didesnę semantinę apkrovą, ji atspindi miestovaizdžio identiteto formantų prigimtį.

7. Palyginus skirtingų Kauno miestovaizdžio identiteto koncepcijų kiekybinius rezultatus paaiškėjo, kad gyventojų vietos jausmas stipriai teigiamai koreliuoja su ekspertiniu vietos prasmės vertinimu ($\rho = 0,79$). Gyventojų vietos jausmas taip pat turėjo nežymią teigiamą koreliaciją su užstatymo tankiu ($\rho = 0,55$) ir gatvių tinklo tankiu ($\rho = 0,53$). Jei šių sistemų tankį būtų galima prilyginti miesto struktūros brandai, tai reikštų, kad labiau išplėtotą miesto struktūrą geriau tenkina gyventojų poreikius, todėl ir sukuria stipresnį vietos jausmą. Gatvių tinklo tankis ($\rho = 0,76$) ir užstatymo tankis ($\rho = 0,79$) glaudžiau siejosi su vietos prasmės rezultatais. Tai rodo, kad labiau koncentruota miesto struktūra taip pat savyje talpina ir gausesnę semantinę informaciją.

8. Kiekybinius ir kokybinius miestovaizdžio identiteto vertinimo rezultatus galima pateikti kaip atributus ir koordinuoti juos geografinėje erdvėje, naudojant GIS galimybes. Tai leidžia ne tik skirtingus duomenis talpinančių sluoksnių perdengimą ar skirtingų tipų rezultatų atskleidimą, bet ir suteikia begalę būdų tiems rezultatams apdoroti ir pavaizduoti. Kauno atveju „ArcGis“ programinė įranga buvo naudojama visose tyrimo dalyse: siekiant vizualizuoti rezultatus, gautus kitais tyrimo metodais (pvz., sociologiniais tyrimais, ekspertų interviu, fraktaline analize), arba atlikti tolimesnę surinktų duomenų analizę (erdvinę, statistinę, tinklinę ir kt.). Todėl svarbu pažymėti, kad išsamus Kauno miestovaizdžio identiteto aprašymas yra visa jį apibūdinančių atributų duomenų bazė. Vis dėlto šiame tyrime holistinis miestovaizdžio identitetas buvo vizualizuotas, perdengiant koreliuojančias miestovaizdžio identiteto atributų skaitines vertes (t. y. gyventojų vietos jausmo, ekspertų vietos prasmės, užstatymo ir gatvių tinklo tankumo), bei identifikuojant svarbiausius pavienius elementus.

9. Apskritai tyrimas atskleidė, kad sprendžiant miestovaizdžio identiteto klausimus nėra universalių sprendimų. Tačiau kelias į unikalių sprendimų atradimą visada veda per nuodugnų tarpdisciplinišką esamos situacijos vertinimą atsižvelgiant ne tik į fizinius, bet ir į emocinius bei kontekstualius miestovaizdžio aspektus. Autorė tvirtai įsitikinusi, kad laikantis šioje disertacijoje aprašytos metodikos yra didesnė tikimybė geriau suprasti miestovaizdžio identitetą, nei klaidžiojant aklai ir nežinant, nuo ko pradėti. Glaudus visuomenės, akademinės bendruomenės, taip pat specialistų ir valdančiųjų institucijų bendradarbiavimas miesto vystymo procesuose yra būtinas siekiant ne tik formaliai apsikeisti skirtingomis pažiūromis, bet svarbiausia – užpildyti tas nuomonių spragas, kurios atsiranda dėl vienos suinteresuotos grupės arogantiško teismo, netinkamos komunikacijos ar elementarių žinių stokos.

LITERATŪROS ŠARAŠAS

1. Alexander, C., Ishikawa, S. ir Silverstein, M. (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. New York: Oxford University Press.
2. Bardauskienė, D. (2008). *Sociokultūrinių aspektų vaidmuo miesto darnioje plėtroje* (Daktaro disertacija). Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius. Žiūrėta 2020-05-03, prieiga per <https://vb.vgtu.lt/object/elaba:2036465/index.html>
3. Batty, M. ir Longley, P. (1994). *Fractal Cities: A Geometry of Form and Function*. London: Academic Press.
4. Breakwell, G. M. (1986). *Coping with Threatened Identities*. London: Methuen.
5. Bružas, A. (2014). *Miesto įvaizdį formuojančių šiuolaikinės architektūros vietoženklų reikšmė*. Vilniaus, Kauno, Klaipėdos atvejai (Daktaro disertacija). Vilniaus dailės akademija, Vilnius.
6. Bučas, J. (2001). *Kraštovarkos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
7. Burdge, R. J. ir Ludtke, R. L. (1972). Social Separation among Displaced Rural Families: The Case of Flood Control Reservoirs. W. R. Burch, N. H. Cheek, ir L. Taylor (red.), *Social Behavior, Natural Resources, and the Environment* (pp. 85–108). New York: Harper & Row.
8. Buttimer, A. (1980). Home Reach and the Sense of Place. A. Buttimer ir D. Seamon (red.), *The Human Experience of Space and Place* (pp. 157–175). London: Croom Helm.
9. Carmona, M., Heath, T., Oc, T. ir Tiesdell, S. (2003). *Public Places, Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*. Oxford ; Boston: Architectural Press.
10. Cole, M. (1998). *Cultural Psychology: A Once and Future Discipline*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
11. Commission of the European Communities. (2004). *Towards a Thematic Strategy on the Urban Environment* (Nr. COM(2004)60 final) (p. 57). Brussels. Žiūrėta 2019-09-17, prieiga per [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/reff/20040316/com_com\(2004\)0060en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/reff/20040316/com_com(2004)0060en.pdf)
12. Cooper, J. C. (2003). Fractal Assessment of Street-level Skylines: A Possible Means of Assessing and Comparing Character. *Urban Morphology*, 7(2), 73–82.
13. Cooper, J. C. (2005). Assessing Urban Character: The Use of Fractal Analysis of Street Edges. *Urban Morphology*, 9(2), 95–107.
14. Cooper, J. C. ir Oskrochi, R. (2008). Fractal Analysis of Street Vistas: A Potential Tool for Assessing Levels of Visual Variety in Everyday Street Scenes. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 35(2), 349–363.
15. Council of European Union. (2006). *Renewed EU Sustainable Development Strategy* (Nr. 10917/06) (p. 29). Brussels. Žiūrėta 2019-12-18, prieiga per <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010917%202006%20INIT>

16. Cullen, G. (1961). *The Concise Townscape*. London: Architectural Press.
17. Daniulaitis, G. J. (2003). Miestovaizdis ir jo projektavimas. *Urbanistika ir architektūra*, 27(1), 3–11.
18. Datel, R. E. ir Dingemans, D. J. (1984). Environmental Perception, Historical Preservation, and Sense of Place. T. F. Saarinen, D. Seamon ir J. L. Sell (red.), *Environmental Perception and Behaviour: An Inventory and Prospect* (pp. 131–144). Chicago: University of Chicago.
19. Daunora, Z., Jonas, Kirvaitienė, S. ir Vyšniūnas, A. (2004). *Vilniaus miesto vizualinio identiteto apsauga ir plėtros principai*. Vilnius: Technika.
20. Duany, A., Sorlien, S. ir Wright, W. (2003). *The SmartCode Version 9.2*. The TownPaper Publisher.
21. Eco, U. (1973). Function and Sign: The Semiotics of Architecture. J. Bryan ir R. Sauer (red.), *Structures Implicit and Explicit* (pp. 130–153). Philadelphia: Graduate School of Fine Arts, University of Pennsylvania.
22. Filin, V. A. (1998). *Videoecology: Good and Bad for Eyes*. Moscow: TASS-Reklama.
23. Gibson, J. J. (1950). *The Perception of the Visual World*. Cambridge, MA: The Riverside Press.
24. Gibson, J. J. (1966). *The Senses Considered as Perceptual Systems*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
25. Grunskis, T. (2005). Pastabos apie Vilniaus miesto raidą. *Vilniaus naujosios architektūros gidas 1900-2005*. Vilnius: Architektūros fondas.
26. Hakim, B. S. (2008). Mediterranean Urban and Building Codes: Origins, Content, Impact, and Lessons. *URBAN DESIGN International*, 13(1), 21–40. doi: 10.1057/udi.2008.4
27. Hillier, B. ir Hanson, J. (1984). *The Social Logic of Space*. Cambridge: Cambridge University Press. Žiūrėta 2019-09-18, prieiga per <http://ebooks.cambridge.org/ref/id/CBO9780511597237>
28. Hostetter, E. (2016). Reading Place, Reading Landscape: A Consideration of City as Text™ and Geography. *Journal of the National Collegiate Honors Council*, 17(2), 63–81.
29. Hull, R. B., Lam, M. ir Vigo, G. (1994). Place Identity: Symbols of Self in the Urban Fabric. *Landscape and Urban Planning*, 28(2–3), 109–120. doi: 10.1016/0169-2046(94)90001-9
30. Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
31. Jakaitis, J. (2005). Miesto architektūros savitumas kaip architektūros ir visuomenės sąveikos rezultatas. *Urbanistika ir architektūra*, 29(4), 191–202.
32. Jorgensen, B. S. ir Stedman, R. C. (2001). Sense of Place as an Attitude: Lakeshore Owners Attitudes toward their Properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 233–248. doi: 10.1006/jevp.2001.0226

33. Jurkštas, V. (1977). Vilniaus senamiesčio tūrinė-erdvinė kompozicija. *Architektūros paminklai* (Vol. 4, pp. 36–60). Vilnius: Mokslas.
34. Jurkštas, V. (1994). *Senamiesčių regeneracija: Architektūros harmonizavimo problema*. Vilnius: Technika.
35. *Kauno miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas*. (2011). Esamos būklės analizė. Kaunas: Kauno miesto savivaldybė. Žiūrėta 2020-01-16, prieiga per <http://www.kaunas.lt/urbanistika/bendrasis-planavimas/kauno-miesto-savivaldybes-teritorijos-bendrasis-planas-2013-2023-m/>
36. *Kauno miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas*. (2014). Sprendiniai. Kaunas: Kauno miesto savivaldybė. Žiūrėta 2019-12-10, prieiga per <http://www.kaunas.lt/urbanistika/bendrasis-planavimas/kauno-miesto-savivaldybes-teritorijos-bendrasis-planas-2013-2023-m/>
37. Kunstler, J. H. (2004). *The Ghastly Tragedy of the Suburbs*. Ted. Žiūrėta 2020-01-14, prieiga per https://www.ted.com/talks/james_howard_kunstler_the_ghastly_tragedy_of_the_suburbs
38. Lalli, M. (1992). Urban-related Identity: Theory, Measurement, and Empirical Findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12(4), 285–303. doi: 10.1016/S0272-4944(05)80078-7
39. *Leipzig Charter on Sustainable European Cities* (Nr. EU2007DE). (2007). (p. 7). Leipzig: The Ministers of EU Member states. Žiūrėta 2018-03-04, prieiga per https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/themes/urban/leipzig_charter.pdf
40. Lewis, P. (1976). Axioms of the Landscape: Some Guides to the American Scene. *Teaching the Landscape*, 30(1), 6–9.
41. Lewis, P. (1979). Defining a Sense of Place. P. W. Prenshaw ir J. O. McKee (red.), *Sense of Place*, Mississippi (pp. 24–46). Jackson: University Press of Mississippi.
42. Low, S. M. ir Altman, I. (1992). Place Attachment. I. Altman ir S. M. Low (red.), *Place Attachment* (pp. 1–12). Boston, MA: Springer US. Žiūrėta 2019-09-16, prieiga per http://link.springer.com/10.1007/978-1-4684-8753-4_1
43. Lowenthal, D. (1975). Past Time, Present Place: Landscape and Memory. *Geographical Review*, 65(1), 1. doi: 10.2307/213831
44. Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge, MA: MIT Press.
45. Mačiulis, A. (2006). Vilniaus miesto savitumas: Gamtos ir architektūros darna. *Vilniaus miesto savitumai*, Acta Academiae Artium Vilnesis (Vol. 40, pp. 7–15). Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
46. Madureira, H., Nunes, F., Oliveira, J. ir Madureira, T. (2018). Preferences for Urban Green Space Characteristics: A Comparative Study in Three Portuguese Cities. *Environments*, 5(2), 23. doi: 10.3390/environments5020023
47. *Manifesto for a New Urbanity. European Urban Charter II* (Charter). (2008). (pp. 13–34). Strasbourg: Council of Europe. Žiūrėta 2020-04-06, prieiga per

<https://rm.coe.int/urban-charter-ii-manifesto-for-a-new-urbanity-publication-a5-58-pages-/168095e1d5>

48. Miškinis, A. (1974). Lietuvos miestelių išplanavimo ir erdvinės struktūros charakteristika. *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, 4, 103–166.
49. Mumford, L. (1961). *The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects*. A Harvest book. San Diego New York London: Harcourt, Brace and World.
50. *Nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas* (Nr. D1-703). (2015). (p. 31). Vilnius: Lietuvos Respublikos Aplinkos Ministerija. Žiūrėta 2020-05-26, prieiga per <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4f18da20734311e5906bc3a96c765ff4>
51. Naerssen, T. (2001). Cities and the Globalization of Urban Development Policy. In F. Schuurman (Ed.), *Globalization and Development Studies: Challenges for the 21st Century* (pp. 177–196). London; Thousand Oaks; New Delhi: Sage.
52. Nasar, J. L. (1998). *The Evaluative Image of the City*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
53. Navickienė, E. (2012). Infill Architecture: Chasing Changes of Attitudes in Conservation of Urban Heritage. *Heritage 2012—Proceedings of the 3rd International Conference on Heritage and Sustainable Development*, 2, 1325–1334.
54. *Nekilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo, atrankos ir reikšmingumo lygmens kriterijų aprašas* (Nr. ĮV-752). (2016). (p. 10). Vilnius: Lietuvos Respublikos Kultūros Ministerija. Žiūrėta 2020-05-13, prieiga per <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.254663/asr>
55. Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.
56. Ode, Å., Tveit, M. S. ir Fry, G. (2008). Capturing Landscape Visual Character Using Indicators: Touching Base with Landscape Aesthetic Theory. *Landscape Research*, 33(1), 89–117. doi: 10.1080/01426390701773854
57. Ohm, B. W., LaGro, J. A. Jr., & Strawser, C. (2011). *A Model Ordinance for a Traditional Neighborhood Development* (p. 33). Wisconsin Legislature. Žiūrėta 2020-05-21, prieiga per https://doa.wi.gov/DIR/Comp_Planning_tndord.pdf
58. Ostwald, M. J. (2013). The Fractal Analysis of Architecture: Calibrating the Box-Counting Method Using Scaling Coefficient and Grid Disposition Variables. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 40(4), 644–663. doi: 10.1068/b38124
59. Ostwald, M. J., Vaughan, J. ir Tucker, C. (2008). Characteristic Visual Complexity: Fractal Dimensions in the Architecture of Frank Lloyd Wright and Le Corbusier. K. Williams (red.), *Nexus VII: Architecture and Mathematics* (pp. 217–231). Turin: Kim Williams Books. Žiūrėta 2019-11-25, prieiga per http://link.springer.com/10.1007/978-3-319-00143-2_22

60. Parolek, D. G., Parolek, K. ir Crawford, P. C. (2008). *Form-Based Codes: A Guide for Planners, Urban Designers, Municipalities, and Developers*. Hoboken, N.J.: J. Wiley & Sons.
61. Petrušonis, V. (2004). *Vietovės kultūrinio tapatumo respektavimas architektūroje* (Daktaro disertacija). Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius. Žiūrėta 2019-11-16, prieiga per <https://vb.vgtu.lt/object/elaba:2036465/index.html>
62. Petrušonis, V. (2012). Kultūros paveldo vertinimo metodologinės perspektyvos bendrųjų mokslinių paradigmu kaitos kontekste. *Journal of Architecture and Urbanism*, 36(1), 1–8. doi: 10.3846/20297955.2012.679772
63. Petrušonis, V. (2015). Harmoningos architektūrinės aplinkos kūrimo teisinės prielaidos. L. Nekrošius, V. Petrušonis ir E. Riaubienė (red.), *Architektūros kokybės kriterijai*, Mokslo straipsnių rinkinys (pp. 78–96). Vilnius: Technika. Žiūrėta 2020-05-07, prieiga per [http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/1881/3/2330-M_Architekturos_kriterijai .pdf](http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/1881/3/2330-M_Architekturos_kriterijai.pdf)
64. Proshansky, H. M. (1978). The City and Self-Identity. *Environment and Behavior*, 10(2), 147–169. doi: 10.1177/0013916578102002
65. Purvinas, M. (1983). Kraštovaizdžio architektūros analizės taikymas projektavimo procese. *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, 8(1), 46–52.
66. Rapoport, A. (1977). *Human Aspects of Urban Form: Towards a Man—Environment Approach to Urban Form and Design*. Oxford, UK: Pergamon Press.
67. Relph, E. C. (1976). *Place and Placelessness*. Research in Planning and Design. London: Pion.
68. Rubavičius, V. (2005). Miesto išskirtinumas ir tapatumas globalizacijos sąlygomis. *Urbanistika ir architektūra*, 29(4), 157–163.
69. Salingaros, N. A. (2006). *A Theory of Architecture*. Solingen: Umbau-Verl.
70. Sepe, M. (2013). *Planning and Place in the City: Mapping Place Identity*. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
71. Shamai, S. (1991). Sense of Place: An Empirical Measurement. *Geoforum*, 22(3), 347–358. doi: 10.1016/0016-7185(91)90017-K
72. Shamai, S. ir Ilatov, Z. (2005). Measuring Sense of Place: Methodological Aspects. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 96(5), 467–476. doi: 10.1111/j.1467-9663.2005.00479.x
73. Stokols, D. ir Shumaker, S. A. (1981). People in Places: Transactional View of Settings. J. H. Harvey (red.), *Cognition, Social Behavior, and the Environment* (pp. 441–488). Hillsdale, N.J.: L. Erlbaum.
74. „Team Urbanistai“. (2020). *Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas. koncepcija. II alternatyva*. (p. 147). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas.
75. Thwaites, K. ir Simkins, I. (2007). *Experiential Landscape: An Approach to People, Place, and Space*. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

76. Tuan, Y.-F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. London: Arnold.
77. Tung, A. M. (2001). *Preserving the World's Great Cities: The Destruction and Renewal of the Historic Metropolis*. New York: Clarkson Potter.
78. UN. (2018, May 16). 68% of the world population projected to live in urban areas by 2050, says UN. *UN DESA | United Nations Department of Economic and Social Affairs*. Žiūrėta 2019-12-17, prieiga per <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>
79. „Urbanistika“. (2009). *Šiaulių miesto bendrasis planas*. Sprendiniai (p. 108). Šiauliai: Šiaulių miesto bendrasis planas. Žiūrėta 2020-05-26, prieiga per <https://www.siauliai.lt/index.php?2679978113>
80. „Urbanistika“. (2019). *Klaipėdos miesto teritorijos bendrasis planas* (Nr. U-1262) (p. 133). Klaipėda: Klaipėdos miesto savivaldybės taryba. Žiūrėta 2020-05-27, prieiga per <https://www.klaipeda.lt/data/public/uploads/2019/11/kl-miesto-aiskinamasis-rastas.pdf>
81. Vanagas, J. (1996). *Miesto sociologijos pagrindai*. Vilnius: Aldorija.
82. Vanagas, J. (2006). Vilniaus miesto savitumai ir viena jo teorinės plėtros alternatyvų. *Vilniaus miesto savitumai*, Acta Academiae Artium Vilnensis (Vol. 40, pp. 29–39). Vilnius: Vilniaus Dailės Akademijos Leidykla.
83. Vaske, J. J. ir Kobrin, K. C. (2001). Place Attachment and Environmentally Responsible Behavior. *The Journal of Environmental Education*, 32(4), 16–21. doi: 10.1080/00958960109598658
84. Vilniaus planas“. (2020). *Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas* (Nr. VP16-23). Vilnius.
85. Werner, C. M., Brown, B. B. ir Altman, I. (2003). Transactionally Oriented Research: Examples and Strategies. *Handbook of Environmental Psychology* (pp. 203–221). New York: John Wiley & Sons.
86. Williams, D. R., Anderson, S. B., McDonald, C. D. ir Patterson, M. E. (1995). *Measuring Place Attachment: More Preliminary Results* (p. 4). Pristatyta 1995 NRPA Leisure Research Symposium, San Antonio, TX.
87. Williams, D. R. ir Roggenbuck, J. (1989). *Measuring Place Attachment: Some Preliminary Results* (pp. 1–7). Pristatyta 1989 NRPA Symposium on Leisure Research, San Antonio, TX.
88. Wylie, J. (2007). *Landscape*. Key Ideas in Geography. London ; New York: Routledge.
89. Zaleckis, K. ir Kamičaitytė-Virbašienė, J. (2011). Urbanistinių struktūrų potencialo vertinimas: Kauno centras miesto visumos kontekste. *Journal of Architecture and Urbanism*, 35(4), 249–259. doi: 10.3846/tpa.2011.26
90. Zaleckis, K., Kamičaitytė-Virbašienė, J., & Ramanauskas, E. (2014). Kauno miesto identiteto formantų išsaugojimo galimybės planuojant miesto vystymąsi. *VII Lietuvos urbanistinis forumas. Miestas ir vanduo* (pp. 43–47).

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

Straipsniai recenzuojamuose mokslo leidiniuose

1. [S1; LT] Dringelis, Liucijus Albertas; Ramanauskas, Evaldas; Povilaitienė, Ingrida; Mačiukėnaitė, Justina. Exploration and respectation of the spatial structure of cities, towns, townships and villages as a significant formant of their identity // *Journal of architecture and urbanism*. Vilnius ; Abingdon : Technika ; Routledge-Taylor & Francis. ISSN 2029-7955. eISSN 2029-7947. 2015, vol. 39, iss. 1, p. 79-100. DOI: 10.3846/20297955.2015.1028509. [Emerging Sources Citation Index (Web of Science); Scopus; CSA/ASCE Civil Engineering Abstracts] [M.kr.: H 003] [Indėlis: 0,250].
2. [S4; LV] Povilaitienė, Ingrida; Kamičaitytė-Virbašienė, Jūratė; Zaleckis, Kęstutis. Evaluation of formants of cityscape identity using fractal analysis (Kaunas case) // *Architecture and urban planning = Arhitektūra un pilsētplānošana*. Rīga : Warsaw : RTU Press; De Gruyter. ISSN 1691-4333. eISSN 2255-8764. 2018, vol. 14, p. 96-104. DOI: 10.2478/aup-2018-0013. [Art and Architecture Complete] [M.kr.: H 003] [Indėlis: 0,334].
3. [S4; LT] Povilaitienė, Ingrida; Kamičaitytė-Virbašienė, Jūratė. Vietos jausmo reiškinys kaip neatsiejamas miestovaizdžio identiteto dėmuo (Kauno miesto atvejis) = Phenomenon of sense of the place as an integral dimension of cityscape identity (Kaunas case) // *Science - future of Lithuania: K. Šešelgis Readings - 2017 = Mokslas - Lietuvos ateitis: K. Šešelgio skaitymai - 2017*. Vilnius : Technika. ISSN 2029-2341. eISSN 2029-2252. 2017, vol. 9, no. 1, p. 16-29. DOI: 10.3846/mla.2017.996. [Academic Search Complete; Academic OneFile; Directory of Open Access Journals] [M.kr.: H 003] [Indėlis: 0,500].
4. [S4; LT] Povilaitienė, Ingrida. Residents' sense of the place in Galata neighbourhood, in Istanbul // *Journal of sustainable architecture and civil engineering = Darnioji architektūra ir statyba*. Kaunas : Technologija. ISSN 2029-9990. eISSN 2335-2000. 2016, vol. 14, iss. 2, p. 13-19. DOI: 10.5755/j01.sace.15.2.15121. [IndexCopernicus] [M.kr.: H 003] [Indėlis: 1,000].
6. [P1d; PT] Povilaitienė, Ingrida; Kamičaitytė-Virbašienė, Jūratė. Theoretical premises of cityscape identity evaluation // *CITTA 8th annual conference on planning research / AESOP TG public spaces & urban cultures meeting: generative places smart approaches happy people : book of proceedings / Edited by Sara Santos Cruz, Fernando Brandão Alves, Paulo Pinho*. Porto : University of Porto, 2015. ISBN 9789727521951. p. 381-401. [M.kr.: H 003] [Indėlis: 0,500].
7. [P1f; LT] Mačiukėnaitė, Justina; Povilaitienė, Ingrida. Upės vaidmuo miesto centre: pasaulio patirties apžvalga = The role of river in the city centre: the world's experience review // *7 Lietuvos urbanistinis forumas: miestas ir vanduo / Kauno technologijos universitetas*. Kaunas : Technologija. ISSN 2029-3399. 2014, p. 27-33. [M.kr.: T 004] [Indėlis: 0,500].

INFORMACIJA APIE DISERTACIJOS AUTORE

- Disertacijos autorė:** Ingrida Povilaitienė
- Kontaktai:** i.lipnickyte@gmail.com
- Išsilavinimas:**
2007–2011	Architektūros bakalauras Kauno technologijos universitete, Statybos ir architektūros fakultete.
2011–2013	Kraštotvarkos magistras Kauno technologijos universitete, Statybos ir architektūros fakultete.
2015-09–2016-01	Erasmus+ doktorantūros lygio paskaitos Stambulo technikos universitete, Architektūros fakultete.
2014–2020	Menotyros krypties doktorantūros studijos, Kauno technologijos universitete, Statybos ir architektūros kompetencijų centre.
- Darbo patirtis:**
2021-02–dabar	Lektorė Kauno technologijos universitete, Statybos ir architektūros fakultete, Kaunas.
2016-02–2020-09	Grafikos dizainerė, UAB „Edukacinės sistemos“, Kaunas.
2011-12–2015-01	Architektė Kauno technologijos universitete, Architektūros ir statybos institute, Kaunas.
2013-09–2013-11	Praktikantė Carl von Ossietzky universitete, Oldeburgas, Vokietija.
2012-09–2012-12	Architektė-praktikantė architektūros studijoje „CDG Group“, Changzhou, Kinija.
- Mokslinių interesų sritys:** Vietos identitetas, žmogaus ir aplinkos santykis, aplinkos elgesio teorijos, darnus vystymasis bei pageidaujama aplinka.

RESUME

The relevance of research

The relevance of the dissertation's topic is determined by the following factors:

Urbanization and search for human place. The world has become predominantly urban. Today, more than a half of the world's population lives in urban areas, and that number is expected to increase even further (UN, 2018). Thus, the need to find the optimal way to develop our cities is becoming increasingly relevant. Sustainable urban planning and design comprise not only environmental, economic but also sociocultural and aesthetic aspects of the urban environment (Commission of the European Communities, 2004; Council of European Union, 2006; *Leipzig Charter*, 2007; *European Urban Charter II*, 2008). In this context, the visual (i.e., spatial, compositional and aesthetic) qualities of the city defining the sense of identity and strengthening sociality should not be underestimated as they are just as important.

Globalization and search for uniqueness. The process of economic integration, exchange of goods, people and ideas is not a recent phenomenon. The pace and intensity of globalisation is that worrying factor today (Naerssen, 2001). It is great to share ideas or solutions easily, but not all of them are suitable everywhere. Due to the reckless adaptation of the global trends, world's cities are facing a real threat of losing their identities. In a situation like this, people are more than ever driven by something that is unique, different, and is denoted by a more profound value. Therefore, the distinctive character of an area, its exquisite buildings and other unique elements are crucial to a competitive city of today.

Constant change and search for stability. Things change constantly, and cities are not an exception. From time immemorial, people have been modifying their environment to adapt it to their needs, and it is a never-ending process since the needs are also changing. Still, despite that permanent change, the inhabited place "has to inform us not only where we are geographically, but it has to inform us where we are in our culture" (Kunstler, 2004). Concerns for that were raised as early as in the mid-twentieth century; it was a new stage of European Heritage Protection – the period of intensive assessment and preservation of historic cities. However, as Tung (2001) noted, both the preservation of the present peculiarities, and the further development of the city are equally important issues of the urban design. Not only do we need to protect what already exists, but we also need to know how to create something that will have value in the future. Thus, it is essential to develop a methodology allowing to assess and model such a cityscape that "is sensitively perceived and aesthetically experienced, shapes the public's consciousness, stereotypes of its behaviour, creates topophilia values and maintains the identity of the nation" (Daniulaitis, 2003).

The aim and tasks of research

The aim of the research is the enhancement of knowledge and understanding of the cityscape identity (as a complex, interdisciplinary phenomenon, a construct of both subjective and objective facets) and the development of a methodology for its assessment and modelling.

The tasks of the research:

- to define and refine the ambiguous interdisciplinary term of ‘cityscape identity’ and to determine its characteristic concepts and dimensions/attributes;
- to review theories suitable for the assessment and modelling of the holistic cityscape identity while focusing on its subjective as well as objective facets;
- to formulate a theoretical framework (a hypothetical model) for the assessment and modelling of the holistic cityscape identity;
- to test the validity of the proposed theoretical framework by applying it to a certain case and evaluating the attributes of different concepts of the cityscape identity;
- to summarise and systematically compare the results of analyses of the different concepts of the holistic cityscape identity, to reveal the factors influencing certain results and to draw conclusions;
- to develop proposals/guidelines for urban development concerning the cityscape identity based on the previously derived conclusions.

Research object

The general object of this research is cityscape identity – a dynamic collection of an entity’s attributes (both subjective and objective) which allows a cityscape to be distinguished from others (uniqueness), and, at the same time, a set of attributes that allows a cityscape to be assigned to a group (sameness).

Methodology of research

The topic of the dissertation is interdisciplinary, thus, the work combines and interprets information and methods related to the research topic from various scientific fields. Depending on the stage of the research, the following research methods were applied in the dissertation:

- overview, selection and analysis of foreign and Lithuanian literature on the topics of the cityscape, cityscape identity, urban development, heritage conservation, environmental psychology, preferred environment, visual aesthetic evaluation, etc.
- comparative analysis of the current experience and ideas, their synthesis and generalisation into a cohesive, coherent, and hierarchical theoretical framework.
- methodologies of *measuring the sense of the place* by Shamai (1991), Shamai and Ilatov (2005) were used in the research as the basis to design the semi-structured resident’s interview which helped to reveal the *sense of the place* concept of the holistic cityscape identity and its determining factors. Statistical

methods were applied to analyse the collected quantitative data (values of the mean, standard deviation, median, etc.). Qualitative content analysis and coding were performed for the answers to the open questions.

- identification of symbols of the cultural text in Kaunas based on theories of semiotics (Cole, 1998; Zaleckis *et al.*, 2014) and expert evaluation of those symbols was done through the prism of the dimensions of the *meaning of the place*.

- identification of *separate elements* defining Kaunas cityscape identity was based on the methodologies of *experiential landscape* (Thwaites & Simkins, 2007), *image of the city* (Lynch, 1960), while also taking into account the opinion of experts, the results of the semi-structured resident's interview and the current protection status of the urban elements.

- comparative analysis of the available research, systematisation and generalisation of their results, as well as traditional analysis of urban morphology while using the capabilities of *ArcGIS* software was performed in order to reveal the attributes of the concept *systems of elements*.

- fractal theory (Batty & Longley, 1994; Cooper, 2003; Cooper & Oskrochi, 2008; Ostwald, 2013; Ostwald, Vaughan, & Tucker, 2008, etc.) was employed in order to test possibilities so that to reveal the complexity of the streetscape and the panoramic views of Kaunas city. *Fractal Analysis System* (NARO) was used for the analysis.

- all the experimental research data was stored, processed and analysed by using *ArcGIS* software.

Novelty and practical benefits of research

Methodological novelty. In the context of the global and local urban development trends, a multifaceted and interdisciplinary phenomenon of the cityscape identity has been examined while paying special attention to the importance of cultural and psychological aspects. The proposed methodology for holistic cityscape assessment and modelling, in addition to the traditional methods, involves using geographic information systems (GIS) for data collection, processing and display.

The novelty of the research results. The term and definition of the holistic cityscape identity has been formed and justified; this allowed methodical linking of both subjective and objective aspects of the environmental identity and their dimensions into a single, logically defensible system of assessment and modelling. Assessment of Kaunas cityscape identity has been done, and the possible ways of using the results of cityscape identity assessment in the spatial development have been scrutinised.

Applicability. The theoretical results (the concept of the holistic cityscape identity, the methodology for its assessment and modelling, the determination of the holistic cityscape identity in Kaunas, etc.) can be used as a starting point for future research on this topic. Comparative analysis of the research results is

possible both by further developing the methodology proposed by the author in this work, or else by choosing another one. The practical benefit of the research is manifold. Firstly, architects, urban planners and responsible authorities can use the proposed methodology whenever necessary in urban spatial planning processes with the objective to reveal both the identity of the holistic cityscape and its individual concepts in certain urban areas (the methodology is appropriate for areas of different scales). In addition, this methodological approach can be applied to observe and model changes in the cityscape identity over time. Furthermore, this study can be a basis for improving the regulation of urban planning at the legal level in order to ensure sustainable development while taking into account the preservation and improvement of the cityscape identity.

The volume and structure of the thesis

The dissertation consists of an introduction, four major parts outlining the current knowledge on the topic (1); formation of the theoretical framework (2); experimental research (3); guidelines for future development (4)), general conclusions, a list of references, a list of publications, and 7 appendices. The work contains 52 figures and 22 tables; 314 sources are cited. The volume of the main body of the dissertation is 192 pages.

Conclusions

1. The search for the human place in the conditions of urbanisation, the search for uniqueness in the conditions of globalisation, and the search for stability in the constant change are the main reasons why cityscape identity issues are relevant today. The broad literature review has revealed that it is a multifaceted and interdisciplinary phenomenon which requires the holistic approach. Still, the review of the experience of the assessment has demonstrated that, despite the great interest in the topic for almost half a century, the concept itself is vague, and comprehensive tackling of the issue of the cityscape identity is still an open question. However, the recent advance in the spatial, qualitative and integrated research methods and technologies along with previously untried options of analysis provides new angles of the view for understanding the phenomenon of the cityscape identity.

2. The overview of the related scientific research has indicated the lack of a unified concept of the phenomenon of the cityscape identity, and that led to methodological difficulties of its assessment. Therefore, the notion of the *holistic cityscape identity* was formulated in the work. The *holistic cityscape identity* is synthesis of both subjective and objective cityscape identities. *The subjective cityscape identity* is perceived by observers, hence, it is determined not only by the physical characteristics of the tangible environment but also by the psychophysiological and emotional mechanisms of human beings, whereas *the*

objective cityscape identity is a set of unbiased cityscape features (i.e., the physical characteristics of the tangible environment).

3. In order to reveal the complex phenomenon of the *holistic cityscape identity*, both subjective and objective aspects need to be addressed. Therefore, the following directions for the research were established: analysis of people's reactions in the particular place to reveal the *emotional identity* ('subjective'), analysis of the meanings and significance of the place so that to reveal the *contextual identity* (between the 'subjective' and the 'objective') and analysis of the physical properties of the environment so that to reveal the *spatial/territorial identity* ('objective'). Then, the concepts that best describe the suggested directions and reflect the most common approaches outlined in the scientific literature were identified. They are as follows: the *sense of the place* for emotional identity; the *meaning of the place* for contextual identity; *separate elements, systems of elements*, and the *overall structure* for spatial/territorial identity. All of them integrated together in the assessment enable the disclosure of the *holistic cityscape identity*.

4. The research on the *sense of the place* concept reveals people's feelings (positive, negative or neutral) towards a particular place (which can be of a different scale). Sociological surveys are used. In Kaunas, the research on the residents' sense of the place showed that the residents are more attached to the whole city than to their neighbourhoods, but the residents from culturally and urbanly valuable areas feel stronger place attachment. The main factors determining higher assessment are the *geographical location, physical environment*, and the *prices of the real estate*. The elements of the physical environment which are important to the city dwellers are the *green spaces, commercial bodies*, and the *social infrastructure*. High-quality design of these objects and their cohesive integration into the existing urban fabric should be ensured. In general, research on the sense of the place provides initial insights about the area and indicates not only the basic desires and needs of the population but also guides to the development of the place to which one feels belonging.

5. The research on the *meaning of the place* reveals the traces of culture, politics, technological advance, regionality or the status of power reflected through the physical environment. The cityscape is a spatial cultural text embedded with meanings. The meanings of different symbols of the city's cultural text are always filtered by the perception barrier. Thus, *cognition, continuity, legibility and imageability* are the aspects to assess. The experts' assessment of Kaunas City through the prism of attributes of the meaning of the place had a double benefit. On the one hand, the areas with the highest density of the meaning of the place were revealed (*Centras* and *Žaliakalnis*). These zones are particularly important for the *preservation* of the identity of the cityscape. On the other hand, the zones were emerging where symbols of the meaning of the place were missing or not fully understood (*Panemunė, Šilainiai* and *Dainava*). The strategies for those

zones should be either to *delve into the symbols* that *do* exist there and try to understand whether they have the potential to become significant in the future or to accept that fundamental changes and the *creation of a new meaning* are necessary.

6. The research on the *separate elements, systems of elements* as well as the *overall structure* reveals the objective characteristics of the cityscape identity. The research in Kaunas City revealed the concentric arrangement of *separate elements*. The main paths lead to the centre. There, various functions intertwine most closely, and the highest density of significant nodes and landmarks is found. Further away, the areas become more monofunctional, homogeneous, sometimes chaotically fragmented; they are lacking centres of attraction and recognisable landmarks. The most important *systems of elements* for the perception and assessment of the identity of Kaunas cityscape are the systems of water bodies (a strong formant of the cityscape identity in the areas having good access, i.e., *Vilijampolė, Petrašiūnai, Centras, Šančiai*); the system of green spaces (which could be improved by developing green spaces in the areas of large populations and by integrating individual parts into a coherent strip-wedge system), the network of streets (well-developed in the centre, not possible and/or not intended to be developed in the areas abundant with nature (e.g., *Kleboniškis, Petrašiūnai*), underdeveloped, yet ones which should be improved in the periphery (e.g., *Aleksotas*)), and the system of building up (the highest complexity is observed in the centre, but, at the whole city level, the system could be compacted). Finally, when analysing the *overall structure*, the fractal dimensions calculated for the streetscape and panoramic views of different districts of Kaunas City revealed that districts of a different character have different values of the fractal dimension. Although a higher fractal dimension not always meant a higher semantic load, it represented the nature of the city identity formants.

7. The comparison of the quantitative results from the research of different concepts of Kaunas cityscape identity revealed that the residents' sense of the place has a strong positive correlation with the experts' assessment of the meaning of the place ($\rho=0.79$). The residents' sense of the place also had a moderate positive correlation with the density of building up ($\rho=0.55$), and with the density of the street network ($\rho=0.53$). If the density of these systems could be equated with the maturity of the urban structure, this would mean that more developed urban structures better meet the needs of the population, and, therefore, this leads to a stronger sense of the place. The meaning of the place had even stronger correlation with the density of the street network ($\rho=0.76$) and the density of building up ($\rho=0.79$). This suggests that a more concentrated urban structure also carries a greater semantic load.

8. The quantitative, as well as the qualitative, results of the assessment of the cityscape identity can be defined as the attributes and georeferenced by using the possibilities of GIS. This allows not only the overlapping of the layers containing

different data or reflecting different types of results, but also provides endless ways to process and display these results. In the case of Kaunas City, *ArcGIS* was employed in all the parts of the research either to visualise the results obtained by other research methods (e.g., sociological surveys, experts' interview, fractal analysis, etc.) or to perform further analysis (spatial, statistical, network, etc.) of the collected data. Therefore, it is important to note that the full description of the identity of Kaunas cityscape is the whole dataset of the different attributes defining it. Yet, in this research, the holistic cityscape identity was visualised by overlapping the correlating quantitative values of the attributes of cityscape identity (i.e., the residents' sense of the place, the experts' meaning of the place, the density of building up as well as the network of the streets) and by displaying the most relevant separate elements.

9. All in all, the research revealed that there are no universal solutions when tackling the issues of the cityscape identity. Nevertheless, the path to the discovery of the unique solutions leads through in-depth interdisciplinary assessment of the current situation while considering not only the physical but also the emotional and contextual aspects of the cityscape. We strongly believe that, by following the methodology described in this dissertation, there is a better chance to understand the cityscape identity more profoundly than while blindly wandering and not knowing where to start. Close cooperation between the public, the professionals and the government is also necessary not only to ensure formal exchange of different opinions but also to minimise opinion gaps occurring due to ignorance, miscommunication or the lack of knowledge.

UDK 711.4(043.3)

SL344. 2021-05-18, 3 leidyb. apsk. l. Tiražas 50 egz. Užsakymas 133.

Išleido Kauno technologijos universitetas, K. Donelaičio g. 73, 44249 Kaunas

Spausdino leidyklos „Technologija“ spaustuvė, Studentų g. 54, 51424 Kaunas

